

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Mrevlje

Vpliv mednarodnih sil na špansko državljansko vojno

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Mrevlje

Mentor:izr. prof. dr. Vladimir Prebilič

Vpliv mednarodnih sil na špansko državljansko vojno

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Španska državljanska vojna

Državljska vojna v Španiji se je začela leta 1936 s poskusom udara iz Francove vojaške baze v Maroku na jugu in iz severa pod poveljstvom generala Mola, med nacionalisti in republikanci ter se nadaljevala z vrsto napadov in revolucionarnih akcij. Španska vojna je bila ne le politični in vojaški, temveč predvsem družbeni spopad. Težak gospodarski oziroma materialni položaj španskega ljudstva, ki ima vzrok predvsem v nerešenem agrarnem položaju, razredna razdeljenost in pa verska oslabiljenost naj bi bili eni izmed najpomembnejših vzrokov za začetek vojne. Poglavitni cilj upora je bil strmoglaviti demokratično republiko in vzpostaviti novo državo s totalitarnim režimom. Državljska vojna je pomembna tudi iz mednarodnega vidika, saj se je sedemindvajset držav povežalo v Mednarodni odbor za nevmešavanje ter tako poskušalo voditi nevtralno politiko do španskega notranjepolitičnega konflikta. Vojaške spopade je stopnjevala pomoč nacistične Nemčije in fašistične Italije nacionalistom, Sovjetska zveza in levičarski prostovoljci iz različnih držav pa so bili zavezniki republikancev. Leta 1939 je prišlo do poraza republike zaradi boljše vojaške organiziranosti in večje rezerve nacionalistov. Tako je Francova Falanga prišla in bila na oblasti do leta 1975.

KLJUČNE BESEDE: Španija, državljanska vojna, mednarodne sile, nacionalisti, republikanci.

Spanish civil war

Civil war in Spain began in 1936 with the attempt of a coup from Franco's military base in Morocco in the south and the north under the command of General Mola, between nationalists and republicans. It continued with a series of attacks and disruptive actions. The Spanish War was not only political and military, but rather a social conflict. Difficult economic and material situation of the Spanish people, which was mainly due to an unresolved agrarian situation, class and religious divisions and weaknesses were among the most important causes for the outbreak of war. The primary objective of the rebellion was to overthrow the Democratic Republic and establish a new country with a totalitarian regime. Civil war was also important from an international perspective. Twenty-seven countries connected together in the Non-intervention Committee, and thus tried to maintain a neutral policy towards Spain's internal political conflict. The military conflicts were on one hand enhanced by the support of Nazi Germany and fascist Italy. The Soviet Union and the leftist volunteers from different countries on the other hand, allied with the Republicans. In 1939 the Republic was defeated due to a better military organization and larger pool of nationalists' forces. Thus, Franco's Phalanx came to power and remained there until 1975.

KEY WORDS: Spain, civil war, the international forces, nationalists, republicans.

KAZALO

1	UVOD	6
2	METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR.....	8
2.1	OPREDELITEV PROBLEMA.....	8
2.2	CILJI PROUČEVANJA	8
2.3	METODE DELA	9
2.4	HIPOTEZE	9
2.5	TEMELJNI POJMI.....	10
2.5.1	Vojna	10
2.5.2	Državlјanska vojna	11
2.5.3	Demokracija	12
2.5.4	Totalitarizem.....	13
3	ZGODOVINA ŠPANIJE PRED DRŽAVLјANSKO VOJNO	14
4	ŠPANSKA DRŽAVLјANSKA VOJNA.....	17
4.1	RAZLOGI ZA UPOR IN ZAČETEK VOJNE.....	17
4.2	OBOROŽENE SILE.....	19
5	VPLIV DEJAVNIKOV NA ŠPANSKO DRŽAVLјANSKO VOJNO.....	20
5.1	POLITIKA NEVTRALNOSTI DO ŠPANSKE VOJNE	20
5.1.1	Razlogi za nevtralnost	30
5.1.2	Posledice politike nevmešavanja.....	36
5.2	POMOČ REPUBLIKANSKI STRANI.....	38
5.2.1	Razlogi za začetno nevtralnost Sovjetske zveze.....	38
5.2.2	Razlogi za zavezništvo	41
5.2.3	Posledice zavezništva	44
5.3	INTERVENCIJA NA STRANI NACIONALISTIČNIH SIL.....	47
5.3.1	Motivi za intervencijo.....	47
5.3.2	Posledice intervencije.....	53
6	RAZMERJE MOČI VOJAŠKIH SIL	58
6.1	REPUBLIKANSKE ENOTE	58
6.2	NACIONALISTIČNE ENOTE	65

7	SKLEP.....	69
8	LITERATURA.....	72
	PRILOGE.....	77
	Priloga A: Kronološki pregled vojne in prelomni dogodki	77
	Priloga B: Oblike pomoči	81

1 UVOD

V svetu so se in se verjetno tudi bodo v prihodnosti dogajale vojne bodisi državljanske, mednarodne ali pa posamezni oboroženi spopadi znotraj manjših nasprotujočih si skupin. Ozirajoč se na zgodovinsko statistiko, državljanske vojne povzročijo veliko večjo škodo kot meddržavne. Razloge lahko iščemo v civilnem prebivalstvu, katero, za dosego svojih pravic in svoboščin ali pa v bran le – teh, zna biti bolj agresivno in motivirano.

Vzrokov za nastanek državljanskih vojn je več, in sicer: odsotnost državljanskih pravic, neenakost, etnična raznolikost, nizek dohodek na prebivalca, nizka stopnja demokracije, politična nestabilnost, neizpolnjene reforme, velik izvoz naravnega bogastva, pa tudi priložnost za upor, zunanja podpora upornikom, velikost populacije in prekomejni vpliv druge državljanske vojne (Fearon in Laitin 2003 v Vončina). Po končani analizi diplomskega dela bomo lahko ugotovili, da so skoraj vsi ti vzroki bili prisotni v španski državljanski vojni.

Povod za špansko revolucijo je bila globoka družbena kriza. Dejavnost španskih delavcev je družbena revolucija na vseh področjih, saj so se lotili poglobitnih problemov Španije, kot so: oligarhične strukture države, vojske, Cerkve, ekonomskih osnov oligarhije ter industrijske in zemljiške posesti (Broué in Témime 1986, 129).

Dandanes naj bi večina držav »uživala« v harmoniji demokratične ureditve. Demokracija naj bi bila ravno tista ideologija, ki ne vodi do notranjih konfliktov. Sodeč po analizah, do vojn vedno prihaja izven demokratičnega sveta, spori se ne rešujejo na demokratičnem ozemlju, temveč na drugih teritorijih z drugačnimi ideologijami.

Če primerjamo demokratični in totalitarni družbeni sistem, ugotovimo, da je totalitarni zelo nehuman družbeni sistem, saj ne dovoljuje nikakršne individualne svobode posameznika. Prizadeva si za popolno uničenje vse socialne, pravne in politične tradicije v državi ter tako zlorablja demokratične svoboščine z dolgoročnim namenom njihove ukinitve.

Končni neuspeh demokratične in republikanske Španije je bil rezultat različnih zunanjih in notranjih dejavnikov, tudi zelo pomanjkljive podpore zahodnih demokracij, ki so se v

nasprotju z italijansko – nemško pomočjo frankistom vzdržale vmešavanja v »španski konflikt«.

Konec državljanske vojne tako ni pomenil samo propad oziroma konec demokratičnih struktur, ki jih je uvedla republika, pač pa tudi propad moralnih in kulturnih stebrov, ki jih je le – ta podala (García de Cortázar in González Vesga 1994).

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Osrednjo pozornost v diplomskem delu bom namenila analizi španske državljanske vojne z mednarodne perspektive, v obdobju med leti 1936 in 1939. Analiza bo temeljila na pregledu vloge posameznih držav do španske politike, gospodarstva in vojne. Analizirala bom razloge in posledice vmešavanja ali nevmešavanja tujih držav v vojno ter prednosti in pomanjkljivosti obeh vojskujočih taborov znotraj državljanske vojne. Pri tem je pomembno poudariti, da bom pod drobnogled vzela odločitve le najvplivnejših in najpomembnejših tujih držav, saj so kasneje one same s svojo mogočnostjo, politiko ali pa z ustrahovanjem in grožnjami vplivale na stališče ostalih držav. Proučevanje bom razširila na področje definiranja Mednarodnega odbora za nevmešavanje ter njegovih sklepov zoper obeh vojskujočih taborov. Ker pa so se z nasprotnimi dejanji kršila določila Mednarodnega odbora, bom na kratko podala bistven pogled tudi na ta del. Zaradi lažjega razumevanja same vojne, bom v poglavju o zgodovini Španije pred državljansko vojno podala nekaj bistvenih informacij s področja politične ureditve Španije, gospodarstva, verstva in reform.

2.2 CILJI PROUČEVANJA

Namen moje diplomske naloge je predstaviti državljansko vojno v Španiji s posebnim ozirom na mednarodno vlogo najvplivnejših držav. Zato sem si zastavila več ciljev, in sicer:

- opredeliti in definirati pojme kot so: vojna, državljanska vojna, demokracija, totalitarizem.
- predstaviti politične, gospodarske razloge in posledice intervencij Nemčije in Italije.
- predstaviti razloge in posledice zavezništva Sovjetske zveze.
- predstaviti razloge in posledice prikritega (ne)vmešavanja Francije in Velike Britanije pod okriljem Mednarodnega odbora za nevmešavanje ter njune kršitve.

- predstaviti fenomen, ki je prežeh Evropo – prostovoljce republikanske strani.
- oceniti prednosti in pomanjkljivosti obeh nasprotujočih si taborov v vojni.

Splošni cilj diplomske naloge je potrditi hipotezi, ki ju bom podala.

2.3 METODE DELA

Pri procesu verificiranja hipotez in doseganju zastavljenih ciljev sem uporabila naslednje raziskovalne metode:

- a) Analizo in interpretacijo sekundarnih virov (knjige, članki,..) za obravnavo temeljnih pojmov, za izdelavo teoretičnega dela naloge in za opis državljanske vojne.
- b) Za dopolnitev sekundarnih virov sem uporabila zgodovinsko metodo, s katero sem na kratko opisala zgodovino Španije pred vojno in pa deskriptivno (opisno) metodo, s pomočjo katere sem opredelila in opisala temeljne pojme, pojem državljanske vojne, potek državljanske vojne, glavne akterje v vojni in vmešavanje mednarodnih akterjev vanjo.
- c) Uporabo svetovnega spleta, ki mi je bil v pomoč pri iskanju in pridobivanju tuje literature.

2.4 HIPOTEZE

V diplomskem delu bom poskušala potrditi ali zavrniti naslednje hipoteze:

- a) (Ne)vmešavanje držav v špansko državljansko vojno je pripomoglo k padcu republikanske Španije, prvič zaradi slabšega razmerja moči vojaških sil in drugič zaradi legitimizacije.

Španska revolucija in državljanska vojna nikakor ni bila samo španska zadeva. V obeh je sodelovalo mnogo vlad drugih držav, saj se »špansko vprašanje« ni moglo razrešiti le znotraj meja. Da pa pridemo do odgovora »zakaj so se vmešale na takšen ali drugačen način« postavimo drugo hipotezo, ki se glasi:

- b) (Ne)vmešavanje držav v vojno lahko označimo kot tesno povezavo med neposrednimi – splošnimi interesi, strateškimi in diplomatskimi potrebami le - teh.

2.5 TEMELJNI POJMI

Da bi nakazala razliko med pojmom *vojna* in *državljanska vojna*, bom v diplomskem delu najprej podala splošno definicijo vojne. Ker pa osrednje mesto zavzema pojem *državljanska vojna*, bom podrobneje definirala tako pomen kot razsežnost tega termina. Definicije bom podala tudi za termine *demokracija* in *totalitarizem*, saj predstavljata pomemben temelj, za katerega so se borili na eni strani republikanci in na drugi nacionalisti.

2.5.1 Vojna

Vojna je družbeni pojav, čigar narava se je skozi stoletja zelo spreminjala, z njo pa so se spreminjale in nadgrajevale tudi definicije. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1998) vojno opredeli kot »vojaški spopad, navadno med državami.« Vendar pa je zaradi narave kompleksnosti pojma to zelo pomanjkljiva definicija vojne. Mnogo znanstvenikov je definiralo vojno, nekateri pomanjkljivo, drugi so podali sociološke, politološke, psihološke in antropološke definicije vojne, drugi spet zamenjajo izraz vojna z oboroženim spopadom.

Eno najustreznejših definicij je podal Anton Bebler, ki vojno definira kot

Izredno zaostren družbeni spopad, v katerem se družbene skupnosti (plemena, ljudstva, narodi, razredi, rasne, etične idr. skupnosti), gibanja, države in združenja držav kontinuirano in organizirano na vseh straneh borijo za uveljavitev svojih ciljev, ob pretežni uporabi množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja in vojaške tehnologije (Bebler 2003, 315).

V obsežni definiciji avtor opredeli vse možne subjekte, ki običajno sodelujejo v vojni, delovanje in cilje teh subjektov ter način vodenja vojne.

Encyclopaedia Britannica (1957, 322) vojno definira kot

Stanje odkritega ali objavljenega oboroženega spopada znatne dolžine in moči med političnimi enotami, kot so države, narodi ali med nasprotujočimi si političnimi frakcijami iste države ali naroda. Vojno označuje namensko nasilje, ki ga izvajajo skupine, ki so organizirane in usposobljene sodelovati v takšnem nasilju. Vojne med nacionalnimi državami se lahko vodijo z namenom povračila določenega oškodovanja, osvojitve ozemlja ali prednosti, dosege priznanja določenega cilja ali uničenja oziroma dosege brezpogojne predaje sovražnika.

Prav tako vojno deli na mednarodno (med državami, ki spadajo v isto skupnost narodov), imperialno (med državami iz različnih državnih skupnosti ali državami iz različnega civilizacijskega okolja) in državljansko (Encyclopaedia Britannica 1957, 322).

Ozirajoč se na špansko vojno, bi lahko v to definicijo kot dejavnik vojne vključili še ekonomsko silo. V tem primeru imam predvsem v mislih prepoved trgovanja, carinske zapore,...saj je bil tudi ta element dejansko prisoten. Za potrebe te naloge sem se osredotočila zgolj na definicije z zgodovinskega stališča, se pravi na obdobje med obema svetovnim vojnama, saj so te definicije bolj primerljive z dejanskim stanjem. Ker sodobne definicije v tem primeru niso povsem aplikativne, sem jih izpustila.

2.5.2 Državljska vojna

Državljska vojna je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1998) opredeljena kot »vojna med nasprotujočimi si skupinami znotraj ene države,« medtem ko je v Encyclopaedii Britannici (1957, 322) opredeljena kot »vojna med vlado in uporniškimi ali vstajniškimi skupinami znotraj ene države.«

Gažević (1972, 257) navaja, da je »državljska vojna oborožen spopad med razredi, narodi, političnimi ali drugimi nasprotujočimi si skupinami znotraj ene države za doseganje

določenih političnih in ekonomskih ciljev. Pojavlja se kot posledica nakopičenih nerešenih socialnih, ekonomskih, političnih in drugih vprašanj v družbi.«

Gaževičeve definicije sem se dotaknila z namenom, saj se je državljanska vojna v Španiji začela ravno zaradi nerešenih socialnih, ekonomskih, političnih in drugih vprašanj v družbi, kot jih navaja avtor. Da bi bila definicija bolj aplikativna, bi po mojem mnenju morali vključiti še element ideologije, saj so bile vojne 20. stoletja močno zaznamovane z ideologijami. Ravno ta značilnost se je v veliki meri kazala v španski vojni, vendar bom o tej tematiki spregovorila v enem izmed naslednjih poglavij.

2.5.3 Demokracija

Demokracija je kompleksen pojav, za katero lahko rečemo, da ima toliko definicij, kolikor je avtorjev. Je eden izmed tipov družbene ureditve, za katero so se in se še vedno bori in zavzema večina razvitih držav, kjer bi oblast pripadala ljudstvu. Je torej najpogostejši družbenopolitični sistem v sodobnem svetu.

Edina prava definicija izhaja iz antične Grčije, od koder je izraz demokracija izpeljanka iz besede *demokratia* in je sestavljena iz dveh grških besed – *demos* (ljudstvo) in *kratien* (vladati). Če torej povzamemo po Grkih, je demokracija oblika vladanja, kjer vlada ljudstvo. Posledica demokracije pa je, da so ljudje svobodni in enakopravni (Held 1989, 13).

Vse sodobnejše definicije pa so nekakšna stvar osebnih prepričanj posameznikov in temeljijo na tem, kaj naj bi demokracija bila in kako je izvajana. Tako je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1998) demokracija opredeljena kot »politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov.«

V Splošnem leksikonu najdemo glavne značilnosti demokracije, in sicer: (1) načelo »ljudske suverenosti«; zakone, ki obvezujejo ljudstvo, lahko sprejema samo ljudstvo in nihče zunaj njega, (2) pojem ljudstva vključuje vse pravno polnoletne, ki trajno prebivajo na določenem ozemlju, (3) za vse člane ljudstva velja pravno načelo enakopravnosti glede udeležbe v procesu oblikovanja politične volje, (4) demokracija zahteva obstoj ustanov, ki omogočajo suverenemu ljudstvu, da lahko izraža svojo voljo,

(5) demokracija zahteva zagotovitev tistih političnih svoboščin, ki so nujne za svobodno oblikovanje volje ljudstva, vključno z načelom pravne varnosti (svobodo govora, združevanja, tiska,...) (Splošni leksikon 1988).

2.5.4 Totalitarizem

Totalitarizem je oblika vladanja, ki ga je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja začel uporabljati Mussolini v povezavi z besedno zvezo »naša divja totalitarna vojna«. Z začetkom druge svetovne vojne je postal oznaka za absolutno in nasilno oblast monopolne politične stranke. V petdesetih letih prejšnjega stoletja se je s pojmom totalitarizem označeval fašizem, nacizem, stalinizem ali kakršnikoli drug politični sistem, ki se je po bistvenih lastnostih ujema s »totalnim« (Kuljić 1983).

Značilnosti totalitarizma je v delu *Demokratska in avtoritarna država* F. Neumann strnil v pet bistvenih značilnosti (Neumann v Struk 1995):

- Policijska država, ki ne spoštuje svobode, ne lastnine pa tudi ne življenja svojih državljanov; tajno politično policijo vodi in usmerja stranka.
- Koncentrirana država – zgoščena do trde, okrutne človečnosti, kjer ne more obstajati delitev oblasti niti strankarski pluralizem.
- Vsemogočna državna hierarhično oblikovana monopolistična stranka; stranka nadzira vso družbo in se sama obravnava kot najvišja in seveda edina oblast. Vodi jo osebnost, ki izvaja diktaturo.
- Totalitarni nadzor družbenega življenja, kjer je posameznik politično in socialno izničen, vse družbene ustanove in organizacije pa so podrejene vrhovnemu vodstvu.
- Državni terorizem. Grozi se vsakomur in vsem, ki se ne uspe politično in socialno poenotiti z vladajočo ideologijo.

Na podlagi teh značilnosti bomo lahko videli, da je bila totalitarna oblika vladanja značilna predvsem za generala Franca v samem »španskem konfliktu«, še bolj izrazita pa po končani državljanski vojni.

3 ZGODOVINA ŠPANIJE PRED DRŽAVLJANSKO VOJNO

Za lažje razumevanje vzrokov za začetek državljanske vojne v Španiji, bom v tem poglavju na kratko predstavila zgodovinske dogodke ali bolje rečeno politične razmere, ki so kasneje prispevale k samemu začetku upora v Španiji.

Na prehodu iz devetnajstega v dvajseto stoletje je bila Španija zaostala agrarna dežela in zato nujno potrebna reform. Glavne krivce za njeno zaostalost moramo iskati v fevdalizmu, birokraciji in Cerkvi z inkvizicijo, saj so zavirali njen družbeni in ekonomski razvoj (Soria 1978; Fusi in Palafox 1997).

V vojni z Združenimi državami Amerike je izgubila še zadnje svoje kolonije, Kubo in Kanarske otoke ter se tako znašla v veliki moralni, materialni in psihološki krizi. Zaradi vojn je bilo to obdobje počasnega razvoja, tudi ekonomskega, javnih dolgov in izčrpanosti (Begović 1977; Preston 2006).

Oblast je bila med leti 1902–1931 kralja Alfonso XIII. Španija je bila po prvi svetovni vojni parlamentarna monarhija, vendar pa parlament nima neke posebne funkcije, jo pa zato imata Cerkev, vojska in veleposestniki. Za ta čas je značilen počasen ekonomski razvoj, gospodarstvo se znajde v še večji gospodarski krizi zaradi nerešenega agrarnega problema, zato kralj Alfonso XIII izroči oblast vojski (Ramón 2000a). Leta 1923 španski poveljnik Miguel Primo de Rivera prevzame oblast, razpusti parlament, prepove politične aktivnosti in politične stranke, skratka vzpostavi diktaturo (Fusi in Palafox 1997).

Prva leta njegovega vladanja so se že začele pojavljati spremembe na ekonomskem področju, ker pa agrarna reforma, katero so zahtevali kmetje, ni bila izpeljana, so se začeli pojavljati nemiri. K temu so še pripomogli korupcija in svetovna ekonomska kriza, ki je nastopila leta 1929. Že tako težki gospodarski in ekonomski položaj Španije se je tako še poslabšal, socialna stiska je bila še večja. Širili so se nemiri, demonstracije, stavke delavcev, ki so zahtevali agrarno reformo in s tem boljši ekonomski položaj (Begović 1977; Ramón 2000a).

Zaradi vse večjih pritiskov nasprotnikov diktature, v mislih imamo republikance, nekatere monarhiste, tudi tiste, ki so diktatorja Primo de Rivera sprva podpirali - veleposestniki, bankirji in oficirji in ki so zahtevali vzpostavitev ustave in parlamenta, je Primo de Rivera leta 1930 odstopil. To obdobje je bilo eno najpomembnejših prelomnic v moderni španski zgodovini, saj naj bi Primo de Rivera s svojo diktaturo pripravil teren za prihod avtoritarne levice (García de Cortázar in González Vesga 1994).

Kralj Alfonso XIII je razpisal volitve, nato pa zaradi vse večjih nemirov odstopil. Na volitvah so zmagali republikanci in socialisti. Oblast je tako prevzel revolucionarni komite začasne vlade Druge republike. Na čelu z Azñarjem so republikanci postali najmočnejše gibanje, z ustanovitvijo Druge republike pa je bil storjen prvi korak k modernizaciji države. Republikancem so se pridružili še delavci, kmetje, intelektualci ter nekateri monarhisti in nacionalna gibanja (Begović 1977; Blinkhorn 1995; Ramón 2000a).

Decembra 1931 je Druga republika sprejela ustavo, s tem pa postala demokratična država. Izpeljali so nekatere reforme kot so: ločili so cerkev od države, ustanovili državne šole, s tem šole niso več v domeni cerkve, izpeljejo vojaško in agrarno reformo. Kataloncem so dali avtonomijo, Baskom pa obljubo o bližnji avtonomiji. S tem je bil viden velik napredek na socialnem področju, na področju demokratizacije, viden pa je bil tudi na področju človekovih pravic in na področju splošne volilne pravice (Begović 1977; Blinkhorn 1995; Ramón 2000a).

Velik napredek je bil storjen na področju družinskega življenja in s priznavanjem pravic vsem državljanom. Velike zasluge za - to je treba pripisati ženskam, saj so zahtevale boljši položaj žensk tako v javni kot zasebni sferi delovanja. Vzpostavili so enakost med spoloma pred zakonom, v zakonski zvezi, uvedli pravico do ločitve, pravico do civilne poroke ter pravico do splava. Vsi so dobili enake možnosti na področju zaposlovanja in plačanega dela. Uvedli so delovni čas ter uredili zdravstveno zavarovanje. Ena izmed najpomembnejših sprememb, ki jih je prinesla Druga republika pa je bila na področju splošne volilne pravice, in sicer uvedli so splošno volilno pravico tako za moške kot za ženske (Begović 1977).

S temi vzpostavitvami in spremembami je bila ustava Druge republike ena najnaprednejših ustav med zahodnoevropskimi demokratičnimi državami.

Vendar pa republikanska vlada ni naredila bistvenih sprememb za izboljšanje družbeno - ekonomskega položaja predvsem delavcev in kmetov. Posledica so bili spopadi med republikanci in revolucionarji ter številčnejše ekonomske in politične stavke.

Predsednik republike Samora je septembra 1933 zrušil vlado Azañe in novembra na volitvah zmaga združena desnica. V obdobju med leti 1933–1935 so večino reform iz let 1931 – 1933 razveljavili, predvsem tistih, ki so si jih pridobili delavci in kmetje, zemljiški posestniki in delodajalci pa so dobili večjo social – ekonomsko moč. Prav tako je Cerkev dobila nazaj, kar ji je bilo odvzeto (Blinkhorn 1995, 45).

Stavke in demonstracije delavcev in kmetov so se kar vrstile, vendar je vlada zatrla večino uporov. Leta 1934 je general Franco poizkušal z državnim udarom, a zaman. Krepiti se je začel fašizem kot odgovor na socialne reforme. Organizirala se je desnica, jedro pa predstavlja španska fašistična stranka Falanga, ki je imela podporo v vojski, pri veleposestnikih, tovarnarjih, meščanih in starih aristokratih (Blinkhorn 1995, 47–48; Ramón 2000a).

Republikanska levica in socialisti so se združili v novo zavezništvo in ustanovili Ljudsko fronto. Njen namen je bil ustaviti fašizem. Leta 1936 so na volitvah zmagali prav republikanci z Ljudsko fronto, ki nadaljujejo z modernizacijo države in z socialnimi reformami. Nova vlada z Azaño na čelu je začela uvajati versko, izobraževalno in agrarno politiko iz let 1931–1933 ter obnovila avtonomijo Kataloniji. Da je Ljudska fronta bila še močnejša, se med sabo povežejo še socialisti, trockisti, anarhisti, komunisti in levi meščanski republikanci (Blinkhorn 1995, 45; Ramón 2000a).

V prvih mesecih vladanja Ljudske fronte so se vrstili stalni napadi desnice na republiko. Kot povod in hkrati odličen izgovor falangistov za svojo akcijo, so falangisti smatrali umor Calva Sotela s strani republikanske policije, ko je zaradi falangističnega uboja nekega policista ukrepala s povračilno akcijo. Tako se je 17. julija 1936 španska državljanska vojna lahko pričela (Blinkhorn 1995, 49; Ramón 2000b).

4 ŠPANSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA

4.1 RAZLOGI ZA UPOR IN ZAČETEK VOJNE

Po kratki predstavitvi političnih razmer pred vojno, lahko izluščimo razloge, ki so najprej pripeljali do upora ter kasneje do vojne, in jih bolj pregledno ponazorimo. Kot sem že omenila, nobena izmed socialnih, ekonomskih, političnih in drugih reform, ki so jih nameravali izvesti ustanovitelji republike, ni bila izpeljana celovito, kar je posledično pripeljalo do številnih uporov.

- Razlogi za upor so torej bili v nerešenih reformah, in sicer:
 - nerešena agrarna reforma,
 - reforma socialne zakonodaje, in s tem povezana razredna razdeljenost,
 - reforma državnega ustroja,
 - reforma šolstva,
 - reforma vojske,
 - nerešeno nacionalno vprašanje,
 - verska oslabiljenost,
 - finančni položaj veleposestnikov ostaja neokrnjen,
 - težak gospodarski in materialni položaj delavcev in kmetov

- Ukrepi Ljudske fronte le še stopnjujejo odpor:
 - cerkev loči od države,
 - verska svoboda,
 - omeji vpliv katoliških duhovnikov,
 - skrči stalno vojsko in jo poskuša odznotraj demokratizirati,
 - prizna avtonomne pravice Baskov, Kataloncev in Galijcev,
 - podražavijo šolstvo,
 - sprejeta je delavska in sindikalna zakonodaja (García Venero 1973; Soria 1978; Vázquez 1978; Ramón 2000c; Preston 2006).

- Razlog, ki je bil bistven za formiranje dveh nasprotnih polov ter kasneje pri mobilizaciji sil in konec vojne:
 - ideologija

Gre za spopad med glavnimi ideologijami tridesetih let: liberalno - demokracijo, fašizmom in komunizmom. Na eni strani je bila izražena ideologija po vzoru francoske Ljudske fronte, prepletena z demokratičnim vodenjem države, na drugi strani pa vse naraščajoča ideologija fašizma in nacizma, s poudarkom na totalitarizmu. Republikanci ustanovijo Ljudsko fronto z namenom ustavitve fašizma. Ta fronta je vključevala meščanske republikance, socialiste, anarhiste, komuniste ter gibanja za ljudske pravice Baskov in Kataloncev (Bebler 1978, 8). Borili so se za mir, demokratske svoboščine in socialno pravičnost. Razvijala se je oblast, ki je bila izraz svobodne volje ljudstva in ki je nasprotovala vsakršnemu vmešavanju od zunaj. To je bila levičarska vlada, v kateri bi delavske stranke lahko imele vodilno vlogo. Ideologija republikancev je bila povezana še z eno ideologijo, in sicer s komunizmom oziroma socializmom, čeprav so se ga vsi bali. Vendar je bila ta »povezava« le posredno preko vlade Ljudske fronte Sovjetske zveze, tiste fronte, ki je nastala na pobudo Kominterne oziroma na pobudo Stalina. Zaradi Ljudske fronte je mednarodna javnost pričakovala, da bo ravno Sovjetska zveza tista, ki bo podprla zakonito špansko vlado. Poleg tega je v javnosti veljala kot »voditeljica boja proti fašistični in drugi mednarodni reakciji« (Ravbar 1971, 556). Bila je zaščitnica demokratičnih in socialističnih gibanj v svetu ter zaščitnica kolektivne varnosti. Ravno iz tega razloga je bila republikancem zaveznica, jo mobilizirala in tako pripomogla k poteku vojne.

Na drugi strani imamo ideologijo nacionalistov, ki se je poistovetila s fašizmom. Fašizem je bil diktatura finančne oligarhije. Zanj bi lahko rekli, da ni bil samostojna ideologija, ampak desničarski izraz kapitalizma. V temelju imajo vojno zlasti za spopad s komunizmom. Nacionalisti so bili desno usmirjeni, zato so iskali zaveznike v Italiji in Nemčiji. Pomoč le teh pa je vplivala na končni izid vojne.

- Umor C. Soltela s strani republikancev je označeval povod v vojno (Ramón 2000a).

Po mojem mnenju ima največji vpliv ideologija. Vsaka ideologija zase misli, da je najboljša ter že v naprej predpostavlja spopad z drugimi ideologijami. V španskem prostoru je pripomogla k celotnemu dogajanju, tako na začetek vojne, zavezništvo kot na mobilizacijo sil in posledično na konec. Vsaka ideologija je po svoje motivirala privrženca iste ideologije k zagotavljanju bistva. Ideologija republikancev je najodločnejše nasprotovala sprejemanju kakršnegakoli drugega diktata, najmanj fašističnega. Po analizi intervencij in zavezništva bomo lahko videli, da so bile desno usmerjene države zaveznice nacionalistov, levo usmerjene pa republikancev.

4.2 OBOROŽENE SILE

Državljsko vojno v Španiji sta zaznamovala dva nasprotujoča si tabora, levica in skrajna desnica. Oborožene sile levice, ki so se borile za špansko republiko, so bili republikanci. Ti so predstavljali Ljudsko stranko, levo koalicijo pa so sestavljali še socialisti, trockisti¹, anarhisti, komunisti in levi meščanski republikanci. Medtem ko so se na strani desnice borili nacionalisti oziroma frankisti z generalom Francom na čelu. Jedro je predstavljala španska fašistična stranka Falanga, s generalom Francom in vojsko v središču. Podporo so imeli tudi v Cerkvi, pri meščanih, starih aristokratih, monarhistih, oligarhistih, tradicionalistih in konservativcih. Vojna v Španiji ima tudi mednarodno razsežnost, saj so se na strani nacionalistov borile, ali na kakršenkoli drug način pomagale, oborožene sile Nemčije, Italije in Portugalske, na strani republikancev pa Sovjetska zveza. Pomembnejše države, podpisnice sporazuma o nevmešavanju v španski notranji konflikt, kot so Francija, Velika Britanija, ZDA, so gojile nevtralnost, tudi Nemčija, Italija in Portugalska, ki pa so na deklarativni ravni sicer podpirale politiko nevmešavanja, dejansko pa so prikrivale pomoč Francovi Španiji (Ramón 2000a, 2000b).

¹ Trockisti so pristaši trockizma oziroma politične smeri v sovjetskem delavskem gibanju, kot jo je razvijal in zastopal Trocki po Leninovi smrti. (SSKJ 1998)

5 VPLIV DEJAVNIKOV NA ŠPANSKO DRŽAVLJANSKO VOJNO

Mednarodni vidik španske državljanske vojne zajema pregled diplomatskih dogodkov, in sicer vlogo posameznih držav v povezavi s špansko državljansko vojno ter oblikovanje njihovega stališča do vojne. Mednarodni vidik je predstavljen v treh sklopih: prvi sklop obravnava t.i. nevtralno politiko do »španskega konflikta,« drugi sklop opisuje pomoč republikanski strani in tretji sklop zajema intervencijo na strani nacionalističnih sil. V vsakem sklopu sem izpostavila glavne motive, ki so vodili države pri odločitvah za podporo eni izmed nasprotnih si strani oziroma za nevtralnost v vojni ter posledice (ne)intervencije.

5.1 POLITIKA NEVTRALNOSTI DO ŠPANSKE VOJNE

Velika večina evropskih držav in Združene države Amerike so imele nevtralno stališče do španske državljanske vojne. Takšno stališče je prevladovalo tudi v razpravah Društva narodov. Nanj so pristale celo države, ki so na kakršnikoli način intenzivno posegale v špansko državljansko vojno. Tako se je večina evropskih držav ter celo Italija, Nemčija, Portugalska in Sovjetska zveza povezala v *Mednarodni odbor za nevmešavanje*. Pojavila so se tudi odstopanja posameznih evropskih držav od tega političnega koncepta, zaradi česar so se države držale zgolj določil Mednarodnega odbora za nevmešavanje na deklarativni ravni. ZDA pa se z evropskimi državami niso povezovale niti na deklarativni ravni in so politične odločitve sprejemale neodvisno od evropske politike.

Politika nevmešavanja je prispevala k vojaški in politični krepitvi nacionalistov, po drugi strani pa je vplivala na upadanje politične veljave in zakonitosti republikanske vlade ter oboroženosti njene vojske. V tem delu se bom osredotočila na odločilne razloge za oblikovanje politike nevtralnosti oziroma na posamezne politične ukrepe, ki so prispevali k oblikovanju politike nevtralnosti in ki so predstavljali temelj politike nevmešavanja do španske državljanske vojne ter njene posledice. Pri tem je pomembno izpostaviti, da sem analizirala le odločitve najpomembnejših držav, saj so bile njihove odločitve izhodišče za zunanjepolitično delovanje večine ostalih evropskih držav.

Najprej pa bom pozornost namenila samemu konceptu politike nevmešavanja, t.i. Mednarodnemu odboru za nevmešavanje (v nadaljevanju Odbor), katere države so pobudnice za ustanovitev le-tega, dogodki, ki privedejo do ustanovitve ter politične določbe, ki so jih sprejele države znotraj Odbora.

Francija in Velika Britanija, glavni pobudnici politike nevmešavanja, sta v mednarodnem prostoru imeli močan diplomatski vpliv na ostale evropske države. Gledano iz tega vidika je njuna politika do španskega vprašanja in problema dobila širšo razsežnost.

Nekaj dni po izbruhu španskega vojaškega upora je ministrski predsednik republikanske vlade José Giral francoskega premiera Léona Bluma zaprosil za vojaško pomoč, natančneje za pošiljko orožja. Blum je bil 21. julija 1936 pripravljen ugoditi španski prošnji, a se je nekaj dni kasneje na seji francoske vlade premislil, saj so na londonski konferenci 23. in 24. julija podpisnice locarnskega sporazuma pritiskale na Francijo in Bluma, naj se ne vtikujeta v španske notranje zadeve. Takšna francoska odločitev, se pravi, zavrnitev podpore španski republikanski vladi, je med drugim med evropskimi državami izzvala precejšnje presenečenje, saj naj bi ta državljanska vojna ne bila le navadna državljanska vojna, marveč vojna za obrambo miru in svobode vse Evrope (Ibarrun in Blum v Ravbar 1971).

Denimo, da bi Francija privolila v pomoč republikanski strani z dobavo orožja, kakšne posledice bi mogla nositi? In kakšne so bile grožnje Velike Britanije, ki so Bluma prisilile k nasprotnemu stališču oziroma da je popustil britanskim pritiskom? Kljub temu, da je Blum spremenil svoje prvotno stališče o vojaški pomoči zaradi vse večjih britanskih pritiskov, je Francija skrivaj izvršila sklenjene dobave orožja. Ves material naj bi bil že napoten v Merseille, kjer naj bi ga prevzele španske ladje. Velika Britanija ni grozila Franciji le z prekinitvijo angleško - francoskega prijateljstva, marveč je šla tako daleč, da je grozila o začetku sodelovanja z Italijo in Nemčijo (Thomas 1969, 177; Ravbar 1971, 457–461).

Lahko bi prišlo do intervencije v nasprotni smeri, kar bi pomenilo, da bi državljanska vojna privedla do oboroženega spopada v Evropi. Velika Britanija je Blumovo vlado opozorila na vse možne nevarnosti, če bi se na kakršenkoli način vtikovala v španski

konflikt, ki ne bi zadeval nevtralnega stališča (Slovenec 1936; Ravbar 1971, 460). Tako Blumova vlada konec julija zapre mejo proti Španiji.

1. avgusta je francoska vlada pozvala druge evropske države k sklenitvi dogovora o nevmešavanju v španski spopad. Dogovor je vključeval prepoved izvoza orožja, streliva, letal in vojnih ladij v Španijo, španski del Maroka ali druge španske kolonije ter obveščanje držav o ukrepih, ki bi jih storile za preprečitev izvoza orožja v Španijo. Vendar je bila britanska vlada mnenja, da morajo tak sporazum takoj v začetku hkrati sprejeti vlade Francije, Nemčije, Italije, Portugalske in Velike Britanije, ki so imale v Španiji močne materialne interese ali pa so v njeni zemljepisni bližini (Ravbar 1971, 520; Ramón 2000e).

Za dosego hkratne izjave pa je bilo potrebno soglasje Nemčije in Italije brez zadržkov. Nemški zunanji minister je izjavil, da »nemški vladi, ki se ne vmešava v španske notranje zadeve, ni treba ničesar izjavljati in da bi bilo v morebitni sporazum v vsakem primeru treba vključiti Sovjetsko zvezo« (Broué in Témime 1986, 284–286). Omenil je tudi, naj ne pozabijo, da je Francija že poslala španski vladi nekaj letal. To pa je pomenilo uvod v vrsto zavlačevalnih manevrov, s katerim hočeta Nemčija in Italija pridobiti čas za oborožitev nacionalistov.

Vsaka država posebej je imela kakšen pogoj za pristop k politiki nevmešavanja. Tako je denimo Nemčija v sporazum hotela vključiti Sovjetsko zvezo, pristop držav z močno industrijo orožja in vojaške opreme, kot so ZDA, Švica in Švedska, ter se zavzemala za blokado Španije. Sredi avgusta je navedla še en pogoj za pristop, in sicer vrnitev nemškega letala, ki so ga zajeli republikanci. Italija je zahtevala, da sporazum zadeva vse države, nadzor nad izvajanjem sporazuma, dotaknila se je vprašanja o prostovoljcih in zunanje finančne pomoči španski vladi. V resnici ji je bilo bolj malo do resnega nadzora, zato se je omejila na zahtevo po ustanovitvi komisije, sestavljene iz zastopnikov držav, katere naloga naj bi bila nadzor nad izvajanjem embarga (Puzzo 1962; Thomas 1969).

Portugalska je postala podpisnica Odbora samo zato, da je lahko preko njega podpirala Italijo in Nemčijo ter zagovarjala svojo podporo Francu. Namen pogojev Sovjetske zveze je bil prav tako zavlačevalen, saj je zahteval takojšnjo prekinitvev pomoči tujih

držav upornikom, pristop Portugalske in zavračanje vsakršne odgovornosti vlade Sovjetske zveze za aktivnost internacionalne komunistične organizacije (Puzzo 1962, 109–111). Švica in ZDA sta zavrnila podpis kakršnegakoli dokumenta, ki bi zadeval politiko nevmešavanja, vendar sta izrazili pripravljenost, da bodo upoštevale embargo (Ravbar 1971).

Francija je 15. avgusta objavila uradno izjavo o nevmešavanju v špansko državljansko vojno. Ta je postala nekakšna osnova za evropsko politiko nevtralnosti, saj so jo sprejele tudi druge evropske države. Velika Britanija jo je potrdila še isti dan, medtem ko je Italija odlagala z odgovorom, a nazadnje 21. avgusta le potrdila francoski načrt. Ostale evropske države jo potrdijo v drugi polovici avgusta (Broué in Témime 1971).

Vse države so se soglasno izrazile za ustanovitev nekakšnega odbora za nevmešavanje, s sedežem v Londonu. Vendar pa njegova vloga sprva ni bila natančno določena. Po besedah Brouéja (1971, 291) naj bi bil prvotni namen odbora »izmenjava informacij in koordinacija dela.« Kasneje se naloge odbora razširijo na nadzor nevtralnosti in preprečitev vmešavanja podpisnic sporazuma v španski konflikt. Odbor naj bi zagotavljal nenehen stik med različnimi državami, in sicer naj bi opravljal dejanski nadzor nad izvajanjem embarga. Nemška vlada je sprva zadržana in je proti kontrolnemu organu. Skupaj z italijansko vlado je hotela doseči, da odbor kot institucija ne bi postal trajen politični organ (Broué in Témime 1971).

Šele 9. septembra 1936, na prvem zasedanju, je ustanovljena seja odbora o embargu, na kateri so določili dokončno ime odbora, in sicer že omenjeni **Mednarodni odbor za nevmešavanje** v Španiji. Zasedanje ni bilo popolno, saj je manjkal portugalski predstavnik. Portugalska je bila na sejah prisotna le takrat, ko je bilo potrebno sabotirati ukrepe Odbora proti Italiji in Nemčiji. Sredi septembra je ponovno zasedanje, na katerem je potekala razprava o nezmanjšanem pošiljanju nemškega in italijanskega vojnega materiala nacionalistom (Ravbar 1971, 523).

Kakršnih koli sklepov proti kršiteljem določil Mednarodnega odbora niso sprejeli, so pa oblikovali nekakšen pododbor kot instrument pomoči predsedniku, katerega člani so bili predstavniki Češkoslovaške, Francije, Velike Britanije, Nemčije, Italije, Sovjetske zveze, Švedske ter od 28. septembra dalje tudi Portugalske.

To pa bi lahko smatrali kot eden izmed razlogov o uspešnosti oziroma neuspešnosti Mednarodnega odbora, kar bomo analizirali pozneje.

Kljub previdnostnim ukrepom Odbora so se oktobra pojavila poročila, ki naj bi dokazovala neprestano vmešavanje Nemčije in Italije prek portugalske meje ter podporo španskim upornikom po ustanovitvi Odbora. Zato je sovjetska vlada zagrozila z izstopom iz Mednarodnega odbora, če se te kršitve takoj ne nehajo, z odpovedjo nevtralnosti ter intervencijo v korist republikancem. Prav tako je zahtevala, naj pošljejo na špansko - portugalsko mejo preiskovalno komisijo, ki bi nadzorovala mejo, vendar pa je bil tak ukrep brez portugalske privolitve neizvedljiv. Nadalje je zahtevala še nadzor portugalske obale, a spet zaman (Ravbar 1971). Članek »Rusija zahteva blokado Portugalske« v Slovenskem narodu dodaja še, da je zahtevala odločne ukrepe proti vsem kršiteljem, a so pritožbe in prošnje naletele na gluha ušesa (Slovenski narod 1936).

Konec leta 1936 se pojavi vprašanje o prisotnosti tujih prostovoljcev v Španiji, zato se je Odbor osredotočil na sprejem mednarodne kontrole za preprečevanje nadaljnega prihajanja prostovoljcev in vojaškega materiala v Španijo. Po besedah Slovenskega naroda (1937a) je Portugalska odklonila nadzor nad svojo mejo s Španijo, ker naj bi bil ta ukrep v nasprotju z njenim dostojanstvom in suverenostjo. Dejansko pa je s tem hotela prikriti svoje vmešavanje v španski konflikt in obenem nadaljevati s tem dejanjem.

In zakaj sploh je pomemben umik tujih prostovoljcev? Britanska in francoska vlada sta bili mnenja, da je ustavitev dotoka prostovoljcev, eden izmed bistvenih pogojev za čimprejšnji konec vojne. V nasprotnem primeru, bi se vojna podaljševala, kar bi ustvarjalo ugodnejše razmere in s tem večjo nevarnost za izbruh evropske vojne. To vprašanje ni bilo nikoli rešeno, saj Italija in Nemčija nista imeli nikoli resnega namena prekiniti njun dotok čet v Španijo (Ravbar 1971).

20. februarja 1937 sta stopila v veljavo sklepa o prepovedi pošiljanja prostovoljcev in mednarodni nadzor ob vseh španskih mejah. Številna poročila iz francoskih časopisov o italijanskih kršitvah dogovora lahko zasledimo v časniku Slovenski narod. Italija kljub uvedbi embarga ni ovirala odhajanja italijanskih prostovoljcev v Španijo, čeprav je s

tem kršila določbe Mednarodnega odbora o nevmešavanju (Slovenski narod 1937c, 1937d, 1937e, 1937f; Tuñon de Lara 1971).

Zato se nam na tem mestu postavi vprašanje, zakaj se posamezne države niso držale določil Odbora in so kljub članstvu v tem odboru kršila njihova določila? Do odgovora pridemo, če analiziramo Ravbarjevo stališče o učinkovitosti Odbora: » /.../ uspeh ali neuspeh delovanja Odbora je bil odvisen predvsem od tega, ali bosta Anglija in Francija odločno nastopili proti kršiteljem sporazuma o nevmešavanju ali pa bosta omahovali in popuščali. In dogajalo se je zadnje /.../« (Ravbar 1971, 523).

S tem pridemo do ugotovitve, da so države kršiteljice vedele, da Velika Britanija in Francija ne nameravata ukrepati proti kršiteljem sporazuma in tako nadaljevale s prikritim kršenjem določil. Velika Britanija in Francija sta imeli vsaka svoje razloge, zakaj sta se bali ukrepati proti kršiteljem, vendar si ta tema zasluži natančnejšo razpravo, zato jo bom natančneje analizirala v enem izmed podpoglavij.

Komisija naj bi opravljala nadzor na kopnem in na morju, ne pa tudi letalski nadzor, saj v Odboru ni predstavnikov letališke kontrole. Francija je bila edina država med velikimi silami, pripravljena v nadzor ne samo nad pirenejsko mejo, ampak tudi nad položajem enot in nad svojimi letališči, tovarnami orožja in drugimi obrati. Kontrola znotraj Španije pa je bila izključena zaradi negativnih odgovorov nacionalistov in republikancev. Pojavi se tudi potreba po ustavitvi dotoka prostovoljcev v Španijo (Ravbar 1971).

Nadzor nad morjem je bil zaupan mednarodni pomorski patrolji, toda namesto da bi načrt zagotovil skupno kontrolo, je razdelil špansko obalo na pet delov. Vsak del je bil zaupan nadzorstvu ene izmed sil. Datum začetka izvajanja nadzora španskih mej in obale je stopil v veljavo v noči med 19. in 20. aprilom 1937. Na špansko - francosko mejo je bilo postavljenih 150 mednarodnih opazovalcev, na špansko - portugalsko mejo prav tako, vendar britanskih in ne mednarodnih. Na mejo med Španijo in Gibraltarjem pa 5 mednarodnih opazovalcev. Vseh skupaj mednarodnih opazovalcev v španskih pristaniščih je bilo 550 (Slovenec 1937a; Ravbar 1971, 526).

Dogovorili so se tudi, da bo španska obala nadzorovana s strani Velike Britanije, Francije, Italije in Nemčije. Sovjetska zveza je bila pripravljena sodelovati, vendar pod pogojem, da dobi nadzor nad južnim delom španske obale, čeprav je že bil v nemških in italijanskih rokah. Nemčija in Italija sta se bali, da bi tako prišle sovjetske vojne ladje v Sredozemsko morje in tako ovirale dovažanje orožja in čet iz Italije v Španijo.

Ker Sovjetska zveza ni želela nadzora nad severnim delom španske obale, je zavrnila sodelovanje. Poleg tega je vlada Sovjetske zveze izjavila, da ne more podpirati take kontrole, ki koristi samo fašističnim silam. Podana dejstva nas pripeljejo do naslednje ugotovitve: ker so Francozi in Britanci Italijanom in Nemcem zaupali nadzor nad tistim delom španske obale, ki so ga Italijani zlasti potrebovali za dovažanje vojaške pomoči Francu in nacionalistom, so mu ti kljub nadzoru še naprej pošiljali pomoč. Dovažali pa jo niso le po morju, marveč tudi z letali, saj kot že rečeno, kontrole nad zračnim prometom sploh ni bilo. Zato so nemška letala še naprej dovažala frankistom orožje prek Francije, italijanska pa so prihajala s Sardinije na Mallorco (Ravbar 1971, 525–528).

Takšni kontroli je nasprotovala republikanska vlada v Španiji, saj je bila mnenja, da na takšen način podpisnice sporazuma o nevmešavanju enačijo frankiste z republikanci in jim priznavajo pravice vojskujoče se stranke. Velikokrat se je obrnila na Društvo narodov, saj z Odborom ni mogla pričakovati kakršnekoli koristi. Ravno zaradi poglobitvenih nalog Društva narodov, in sicer krepitev mednarodnega sodelovanja, obrambe mednarodnega miru in prizadevanjem, da prepreči mednarodne oborožene spopade, je od te institucije pričakovala, da bo kaj ukrenila proti italijanski in nemški intervenciji v Španiji. A je njen trud bil vsakokrat zaman, kljub temu da je bila sama članica te institucije. Redke so bile države članice, ki so kdaj pa kdaj podprle njene zahteve. Takšna država je bila denimo Sovjetska zveza (Ravbar 1971, 524).

Kmalu po vzpostavitvi kontrole je prišlo do prvih večjih problemov. Republikanska letala so napadla nekaj italijanskih in nemških vojnih ladij, v sestavi kontrolnega ladjevja, saj niso priznavali kontrole. Svoja dejanja so zagovarjali s tem, da se morajo kontrolne ladje zadrževati zunaj španskih teritorialnih voda. Ker pa je bila Palma znana kot oporišče, kamor je prihajalo tudi italijansko orožje za nacionaliste, bodo republikanska letala tudi v prihodnje napadala to пристanišče. Tako sta Nemčija in Italija

izstopili iz sodelovanja v kontrolnem pomorskem sistemu, kar je posledično privedlo do odstopa Portugalske. Izstopili pa sta tudi iz londonskega Odbora. S tem je kontrolni sistem zašel v resno krizo.

Kontrola na morju je izzvala hude spore in incidente, kar priča nešteto primerov, od gusarskih dejavnosti v Sredozemlju, predvsem s strani italijanskih podmornic, afera Deutschland, napadi italijanskih letal ter Francovo ropanje tujih trgovskih ladij (Ravbar 1971, 530–534; Broué in Témime 1986, 413–414).

Pogoj k ponovnemu vstopu Nemčije in Italije v Odbor, natančneje k sporazumu o izvajanju mednarodne pomorske kontrole, je bil oblikovanje nevtralnih con v posameznih španskih lukah, kamor se bodo kontrolne ladje lahko zatekle, z dopuščanjem možnosti uporabe orožja v primeru napada na kontrolno ladjo ter vzpostavitev medsebojne kontrole nadzornih držav (Tuñon de Lara 1971).

Članek »Mednarodna kontrola v praksi« v Slovenskem narodu priča o tem, da so imele španske vojne ladje »pravico neoviranega prečkanja kontrolnega pasu«, kar bi v praksi pomenilo, da bi »mednarodni kontrolorji zatisnili oči, če bi šlo za parnike tiste stranke, ki z njo simpatizirajo in da bi ustavljali le nasprotnika« (Slovenski narod 1937e).

Pojavil se je še eden izmed razlogov, zakaj je Odbor začel kazati znamenja razkrajanja. Nemčija in Italija sta vztrajno odklanjali francosko - britanski predlog reorganizacije pomorske kontrole, po katerem bi le francoska in britanska mornarica nadzirali špansko mejo. Kasneje so sprejeli naslednja določila, ki so predstavljala zgolj izhodišče za nadaljnja pogajanja in ki so preprečila propad politike nevtralnosti: pomorska kontrola s pomočjo ladij se ukine in se nadomesti s stalnimi nadzornimi odbori v pristaniščih, nadzor nad kopenskimi mejami se obnovi v starem obsegu in še, Francu se pod določenimi pogoji na morju priznajo pravice vojskujočih se strank. Izpostavili pa so tudi vprašanje umika tujih prostovoljcev iz Španije, in sicer najprej naj bi se izvršil umik prostovoljcev, šele nato bi obe strani v državljanski vojni pridobili pravice vojskujočih se strank (Slovenski narod 1937h; Ravbar 1971, 529–530).

Kljub vse večjim pritožbam od prizadetih držav nad terorističnim dejavnostim frankističnih, italijanskih in nemških pomorskih vojaških sil, Mednarodni odbor za

nevmešavanje ter tudi Društvo narodov nista ukrepala. Edino, kar je Odbor storil je bilo, da je septembra 1937 sklical seji v Nyonu in Parizu, s katerima je Italija dobila prav tisto, kar je zahtevala: ponovno možnost za neovirano pošiljanje pomoči Francovi Španiji. Nyonska konferenca pa ni pomenila le pomanjkljivosti za republikance, pač pa je uspešno odpravila plenjenje in ropanje na Sredozemskem morju (Ravbar 1971, 531–533).

Iz teh dveh konferenc lahko izluščimo še en glavni cilj, ki je bil v prid Francu in njegovim zaveznicam: preprečiti republikanski Španiji pošiljke med veliko bitko na severu.

Vprašanje o umiku prostovoljcev je Odboru oziroma pododboru povzročal ne malo težav, saj se države nikakor niso mogle sporazumeti glede natančnih določil. Po poročanju Slovenskega naroda (1937b) v članku »Glede Španije ni kompromisa« je Italija zahtevala obnovo kopenskega nadzora v Španiji in zaprtje špansko - francoske meje na Pirenejih pred rešitvijo vprašanja o umiku tujih prostovoljcev iz Španije.

Na seji Odbora so 26. maja 1938 vse članice (Sovjetska zveza sicer nekaj dni kasneje) pristale na končna določila britanskega načrta, kar natančneje povzema Slovenski narod (1937g) v članku »Sporazum o umiku tujih prostovoljcev«. Strinjale so se, da se v Španijo pošljeta komisiji, ki bosta prešteli tuje prostovoljce na obeh straneh, hkrati se uvede še poostrena kontrola na vseh španskih kopenskih mejah. Kontrola na morju se je razširila na španska pristanišča, kar omogoči mednarodnim kontrolorjem pregled vsake ladje, ki je prispela v špansko pristanišče.

Za začetek je bil predviden umik 10.000 tujih prostovoljcev iz struktur obeh nasprotnikov, kasneje pa v proporcionalnem razmerju, vendar je za to bilo potrebno še soglasje obeh španskih nasprotujočih se strani. Republikanska vlada je pozitivno odgovorila na britanski predlog, negativni odgovor nacionalistov pa je tako onemogočil izvajanje sprejetega načrta o umiku prostovoljcev. Tukaj je Velika Britanija prvič pokazala svojo naravo odločne politike do Italije in Nemčije nasploh, saj ni bila pripravljena ratificirati britansko - italijanskega sporazuma, dokler Italija ne zagotovi umika dela prostovoljcev (Blinkhorn 1995).

Oktober 1938 je vendarle prišlo do odhoda prvih skupin prostovoljcev iz Španije, kar je v začetku novembra privedlo do uveljavitve britansko - italijanskega sporazuma.

V Odboru je čedalje bolj vrelo. Do zaostritev je prišlo zlasti med Italijo in Nemčijo na eni in Francijo na drugi strani. Francoska javnost, tudi posamezne politične stranke, so zahtevale odprtje meje proti Španiji in odpoved politiki nevmešavanja. V primeru vsakršne intervencije sta Italija in Nemčija grozili z vojno. Posledice vzpostavitve fašističnega režima pa bi s tem močno ogrožale francoske interese, kar si niso smele privoščiti (Broué in Témime 1986).

Padec Katalonije je pomenil diplomatski preobrat mednarodne politike do španskega konflikta. Nekatero evropsko državo so priznale nacionalistično vlado kot zakonito vlado. Velika Britanija in Francija sta začeli navezovati diplomatske odnose z nacionalistično vlado. Sodeč po zapisu Slovenca (1939) v članku »Francija in Anglija hočeta pridobiti Španijo« je bilo poslanstvo francoskega senatorja pri nacionalistih zelo pomembno, saj naj bi bil njegov namen obiska v Burgosu vzpostavitev in ureditev diplomatskih, trgovinskih in gospodarskih odnosov med Francijo in Francovo Španijo. Navaja še, da »naj bi poskušal zagotoviti nevtralnost nacionalistične Španije v primeru spopada med demokratičnim in avtoritativnim taborom, saj bi bila Francova podpora v nasprotnem taboru zaradi surovinskega bogastva izredno nevarna za Francijo in Veliko Britanijo« (Slovenec 1939).

Francoska in španska nacionalistična vlada sta podpisali sporazum, v katerem se je Francija zavezala, da bo nacionalistom vrnila vse republikanske ladje v francoskih pristaniščih ter celotno orožje in material, ki so ga republikanci prinesli na njeno ozemlje. Vrnila bo španske zaloge zlata, umetnine, zlate predmete in dragocene kamne, se pravi vse, kar je bilo po 18. juliju 1936 odpeljano iz Španije proti volji lastnikov. Nadalje sta se vladi zavezali, da bosta ozemeljska vprašanja reševali z dogovori (Slovenski narod 1939).

Velika Britanija je od Francove vlade zahtevala poročilo o popolni neodvisnosti Španije in obljubo o ustreznem ravnanju z republikanskimi ujetniki. Britanski interesi naj bi bili zaščiteni z vzpostavitvijo trgovinskih zvez med državama in britansko svobodo v Gibraltarski ožini (Slovenski narod 1939).

Po priznanju nacionalistične vlade kot legalne vlade s strani francoske in britanske vlade, je republikanska vlada izgubila status suverene, legalne vlade brez kakršnekoli avtoritete. Leta 1938 so iz Odbora izstopile nekatere države, kar je kasneje privedlo do uradne razpustitve Odbora za nevmešavanje, natančneje 20. aprila 1939 (Ravbar 1971).

Na podlagi povedanega lahko gola dejstva strnemo v naslednje ugotovitve: glavna pobudnica politike za nevmešavanje je bila Velika Britanija, ki je za seboj potegnila Francijo, ZDA in ostale zahodne demokracije, da so jo posnemale. Velika Britanija je bila tista, ki je dopustila odkrito intervencijo Nemčije in Italije brez sankcij. Zato je nenehno vztrajala, da je potrebno vse probleme reševati v okviru londonskega Odbora. Skupaj z Francijo, drugo najmočnejšo politično silo zahodnih demokracij, sta vselej popuščali zahtevam Nemčije in Italije, odločno sta ukrepali le tedaj, ko so bili ogroženi njihovi interesi. Prav tako je ovirala Društvo narodov vselej, kadar je španska vlada zaprosila za pomoč.

Odbor je španski republikani povzročal vsakovrstne težave tako na diplomatskem kot na vojaškem področju. Vedno, kadar so bili republikanci pred kakšnimi odločilnimi vojaškimi operacijami, je Odbor posegel vmes v prid nacionalistom. Prav tako ni manjkalo dokazov, da so zasebne tovarne orožja prodajale orožje Portugalski, ki ga je nato pošiljala Francu. Vse to je britanska vlada vedela, vendar ni ukrenila nič. Da pa je bila politika Odbora za nevmešavanje v prvi vrsti zgrešena politika Velike Britanije do španske republike, pričajo Nehrujeve besede, saj trdi, da je načrt za nevmešavanje »največja burka naših dni« in da »Nemčija in Italija sedita v Odboru za nevmešavanje in vendar odkrito pomagata upornikom ter jim priznavata zakonito oblast. Njune čete prihajajo Francu na pomoč in njihovi letalci bombardirajo španska mesta. Nevmešavanje potemtakem pomeni, da smejo dobivati pomoč samo uporniki« (Nehru v Ravbar 1971, 497).

5.1.1 Razlogi za nevtralnost

Poglavje je namenjeno natančnejši obravnavi razlogov oziroma stališč najmočnejših držav, ki so pripomogla k odločitvi držav za politiko nevtralnosti. Predstavila sem jih v dveh sklopih, in sicer sem pozornost namenila političnemu in gospodarskemu področju.

Politični in gospodarski razlogi za oblikovanje politike nevmešavanja se med seboj povezujejo.

Znotraj političnega sklopa sem izpostavila naslednje pomembnejše razloge za uveljavitev politike nevmešavanja: zunanje-politična odvisnost Francije od Velike Britanije in britanska politika popuščanja, težnja po ohranitvi notranje-politične stabilnosti v nekaterih državah, nevarnost pred razširitvijo vojne izven meja Španije, nepripravljenost držav na spopad z naraščajočim fašizmom in strah pred komunističnim prevzemom oblasti v Španiji.

Čeprav je francoska vlada pod predsedstvom Léona Bluma najprej bila prepričana, da bi bila zmaga upornih generalov velika nevarnost za francoski narod in republiko, se je izrekla za politiko »nevmešavanja« in ni hotela poslati orožja republikancem. Tega po besedah francoskega zunanjega ministra niso storili predvsem iz »doktrinarnih in človekoljubnih razlogov,« pa tudi zato, da ne bi dali pretveze tistim, ki bi hoteli pošiljati orožje upornikom (Tuñon de Lara 1971, 126–131).

V Franciji je bila v tem času na oblasti Ljudska fronta, prav tako kot v Španiji. Ravno iz tega razloga so španski republikanci nekako pričakovali pomoč francoske vlade (Ravbar 1971, 456). Vendar pa francoska zunanje-politična usmerjenost ni bila tako zelo vezana na izražanje mednarodne solidarnosti isti politični smeri. Drugače rečeno: zgolj podpiranje vlade z enako ideologijo je nezadosten razlog za francosko zunanje-politično usmeritev.

Po drugi strani pa je francoska Ljudska fronta v britanskih konservativnih silah iskala bolj pomembnega zaveznika v mednarodnem okolju kot pa v vladi, kjer je bila na oblasti leva politična struja. In tako se nam postavi vprašanje, zakaj je Francija v Veliki Britaniji videla ključnega zunanje-političnega partnerja in ali je bila na kakršnikoli način odvisna od Velike Britanije? Do odgovora lahko pridemo, če analiziramo začetna dejanja Francije. Francoska vlada je takoj ob začetku španskega vojaškega upora bila odločna, da podpre republikansko stran in ji dostavi pošiljke orožja. Blum se je bil pripravljen lotiti oboroževanja Francije, s čimer naj bi deloma zmanjšali nemško prednost na vojaškem področju. Vendar pa si ni mogel zamisliti, da bi sam prevzel odgovornost za začetek vojne. Zato je vlada iskala samo še način, kako prekriti pošiljke

orožja zakoniti vladi Španije. Domenili so se za fiktivno prodajo mehiški vladi, ki je lahko prosto uporabljala tako dobljeno orožje v dobro Španije (Broué in Témime 1986, 278–282).

Vendar pa so bili pritiski britanske vlade na francosko ljudsko fronto preveliki, zaradi česar je spremenila svojo odločitev. Ta je namreč zagrozila, da v primeru francoskega vmešavanja v španski konflikt, ne bo spoštovala locarnskega sporazuma. Ta jo je namreč zavezoval, da v primeru vojne z Nemčijo, Franciji nudi pomoč.

Med samo državljansko vojno je sprejela tudi nekaj odločitev v prid republikanski strani, vendar jih je zaradi britanskega neodobravanja nato hitro preklicala. Na tem mestu velja opozoriti še na enega izmed argumentov francoske odvisnosti od Velike Britanije oziroma njenega ključnega zunanjepolitičnega partnerja. Francija je bila ogrožena s strani nemškega in italijanskega vse bolj naraščajočega imperialističnega militarizma. Njune zahteve po francoskem matičnem ozemlju in kolonijah so povezovala Francijo z Veliko Britanijo, ki je prav tako čutila nevarnost pred izgubo lastnega kolonialnega ozemlja (Ravbar 1971, 457). S tem motivom pa je povezan še en motiv, ki vodi v politiko nevmešavanja, in sicer britanska politika popuščanja. Ta je temeljila predvsem na izogibanju vsakršnim mednarodnim trenjem, ki bi lahko sprožili vojaški spopad širših razsežnosti.

Politika vmešavanja v korist republikanske Španije bi Francijo spravila v neugoden položaj – »v osamljenost«, zato je Blum videl edino možnost v prepričanju Velike Britanije, a zaman. Ta spodleteli poskus je pomenil zadnji diplomatski napor francoske vlade v korist republikanske Španije. V Evropi si Francija ni mogla pomagati z nobenim drugim kot z Češkoslovaško in z ZSSR (Broué in Témime 1986, 282).

Nevarnost notranjih nemirov v Franciji je bila stalno prisotna, saj so bili komunisti in skrajna desnica zelo pogosto v konfliktu (Vázquez 1978; Broué in Témime 1986; Paniagua 1999). Strah pred notranjepolitično nestabilnostjo bi lahko potemtakem bil tudi eden izmed razlogov za francosko politiko nevtralnosti.

Kot sem že omenila, je francoska vlada v začetku državljanske vojne skrivaj poslala orožje Španiji. Ko je predsednik Lebrun izvedel za to, je svetoval Blumu, naj se ne vmešava v španski konflikt, saj bo to sprožilo francosko revolucijo ali pa celo evropsko vojno (Hugh 1969; Ravbar 1971, 401).

Kakršnikoli francoski poskus vmešavanja in pomoči republikanski Španiji, bi izzval Mussolinijevo grožnjo po odpovedi politike nevmešavanja in s tem razširitev vojne izven španskih meja. Se pravi, če bi Francija republikanski strani nudila vojaško pomoč in bi to izzvalo širši evropski spopad, predvsem z Nemčijo in Italijo, ji Velika Britanija v tem primeru ne bi nudila zaščite.

Vendar pa je bil francoski in britanski strah pred nemškimi in italijanskimi grožnjami popolnoma odveč, če se ozremo na začetno razmerje in stanje vojaških in zavezniških sil, in sicer na francosko vojsko, moč britanske mornarice, široko razpoložljivostjo s surovinami in zlatimi rezervami, trgovsko ladjevje zahodnih demokracij in moralne podpore večine prebivalstva (Puzzo 1962).

Namreč Italija sploh še ni bila pripravljena na širši mednarodni spopad, saj jo je vojna z Abesinijo (v letih 1935 in 1936) pripeljala do negativnega gospodarsko - ekonomskega položaja, ki so ji ga članice Društva narodov zadale kot sankcije, ker ima premalo surovin za strelivo in ker bi italijansko vmešavanje v spopad izzval sovražstvo proti njim (Ravbar 1971, 401–402; Broué in Témime 1986, 273–274).

Tudi Nemčija ob začetku španskega vojaškega upora še dejansko ni bila pripravljena na razširitev vojne v širšem kontekstu. Kot dokaz za nemško nepripravljenost lahko navedemo povzetek članka v časniku Slovenski narod (1938) z naslovom »Avstrijsko svarilo«: »Konservativni angleški krogi so mnenja, da Nemčija danes še ni pripravljena na napadalno vojno. Nima še dovolj rezerv, surovin, ne dovolj izvežbanega oficirskega kadra. Zato ne more riskirati spopada z dobro oboroženimi velesilami, kakor sta Anglija in Francija.«

Povedano drugače, ob začetku španskega vojaškega upora Nemčija še ni imela velike vojaške moči. Iz teh izhodišč lahko zapišemo naslednji dve ugotovitvi: z ozirom na literaturo je eden izmed najbolj izpostavljenih in največkrat izrečenih razlogov za

nevmešavanje v notranji španski konflikt nevarnost pred razširitvijo vojne. Druga ugotovitev pa se glasi, Francija in Velika Britanija sta vedeli, da Nemčija in Italija še nista bili vojaško in politično pripravljene na razširitev vojne v mednarodno okolje.

Večina evropskih držav in predstavniki ZDA so podpirali nevmešavanje zunanjih držav v španske notranje zadeve, saj naj bi politične sile v Španiji brez vsakršnih zunanjih intervencij rešile notranjepolitične konflikte. Zelo pomemben motiv za podporo politiki nevmešavanja, ki je bil prisoten zlasti v Franciji, Veliki Britaniji in ZDA, je bil strah pred komunističnim prevzemom oblasti. V Franciji so ga sicer izpostavile desno usmerjene politične stranke in organizacije in ne vladna stran, medtem ko so v ZDA nasprotovali prodaji ameriškega orožja španski republikanski vladi predstavniki ameriške konservativne politike zaradi strahu pred zmago socialističnih sil v Španiji. Iz istega razloga so britanski konservativni politiki nasprotovali pošiljanju vojaškega materiala republikanski vladi, saj so v španski republiki videli komunistično nevarnost oziroma osnovanje socialistične države (Broué in Témime 1986).

Omeniti velja še en motiv, ki je vsekakor pomemben. Francija, ki se je počutila osamljeno in ogroženo s strani fašističnih držav, saj ji je grozila nevarnost obkolitve velikega dela kopenskih meja, se ni hotela zoperstaviti Veliki Britaniji, ker je v njej videla zaveznico. Z opustitvijo ideje o kakršnikoli pomoči republikancem, se je tako poglobilo francosko - britansko sodelovanje in zavezništvo (Ravbar 1971, 457).

Zaradi vse bolj naraščajočega fašizma in imperialističnega militarizma, ki je predstavljal čedalje večji problem, so se evropske države in ZDA odločile, da se mu niso pripravljene zoperstaviti in tako lahko pridemo do ugotovitve, da predstavlja nepripravljenost evropskih držav in ZDA na spopad s fašizmom še enega izmed razlogov posameznih držav, ki je prav tako prisostvoval k odločitvi držav za nevtralno politiko do španskega notranjepolitičnega konflikta.

In pa tudi do naslednje ugotovitve: strah pred fašizmom je definitivno manjši kot pa strah pred komunističnim prevzemom oblasti.

Politični razlogi držav so se prepletali z gospodarskimi razlogi. Največji delež vseh investicij v španskem gospodarstvu je predstavljal francoski, britanski in ameriški

kapital. Največji delež tujih investitorjev je pripadal britanskemu kapitalu. Ta je imel izredno veliko moč v rudarstvu in ladjedelništvu. Nekatera britanska industrijska podjetja so bila popolnoma odvisna od uvoza španskega železa in živega srebra (Ravbar 1971, 478–479).

Glavna izvoznica kmetijskih pridelkov in surovin je bila ravno Velika Britanija. Moč ameriškega kapitala se je kazala preko električne industrije in telefonije (Ravbar 1971; Broué in Témime 1986).

Francosko - španska pogodba iz leta 1935 določa, da bo Španija nakupila v Franciji za 20 milijonov frankov vojnega materiala. To je razlog francoske vlade, da se bodo sklenjene dobave med Francijo in Španijo vseeno izvršile (Hugh 1969, 176–177). Iz tega vidimo, kaj vse je Francija izgubila zaradi »prisilne odpovedi« pomoči republikanski Španiji s strani Velike Britanije, posledično pa tudi Nemčije in Italije.

Gospodarski ukrepi španske republikanske vlade so tujim kapitalistom vzbujali strah, saj je ustava iz leta 1931 predvidevala tudi možnost zaplembe privatne lastnine v socialne namere. Tako se je strah pred izgubo lastnih investicij ob zametku španske državljanske vojne zaradi nevarnosti socialistične revolucije še okrepil. Britanski in ameriški kapitalisti so bili pripravljene za obrambo svojih neposrednih interesov v Španiji podpreti vsakogar, ki bi odpravil republikanski režim glede zaplembe privatne lastnine v socialne namene. Na primer Velika Britanija je v udeležbi v španski vojni videla preveč nevšečnosti. Bolj kot fašizma se je bala demokratične revolucije v Španiji. Skrbelo jo je le, kako ohraniti lastne koristi v španskih rudnikih in tovarnah. Dokaz zato je bil, ko so nacionalisti zavzeli rudarski bazen Riotinto, so si Britanci pošteno oddahnili (Tuñon de Lara 1971, 122–126).

Poleg tega so Britanci pričakovali sprostitev napetosti v Sredozemlju, ki jo je prejšnja leta povzročala etiopska afera. Razlog proti vmešavanju je bil tudi v pripravljanju anglo – italijanskega pomorskega sporazuma in v zbliževanju z Rimom. Zaradi takšne politike vlade, Britanci niso hoteli v Gibraltarju oskrbeti republikanskih ladij z gorivom (Broué in Témime 1986, 281–282).

Nevmešavanje v španski konflikt je tako iz gospodarskega zornega kota za Francijo, Veliko Britanijo in ZDA pomenil le korist. Po mojem mnenju ne moremo izpostaviti samo enega razloga, ki je bil najbolj pomemben za posamezno državo za odločitev v prid politiki nevmešavanja. Pomembni so bili tako politični kot gospodarski razlogi, ki pa so bili v veliki meri prepleteni med seboj. Znotraj teh se mi zdi smiselno izpostaviti koncept ideologije Francije, Velike Britanije in ZDA, ki jo je bilo po eni strani strah pred fašizmom, po drugi strani pa pred komunističnim prevzemom oblasti. Ker se niso želele oziroma si niti niso upale zameriti ne Nemčiji, Italiji niti Sovjetski zvezi, so se odločile za nevtralni položaj. Pomemben je bil tudi varnostni koncept držav, v sklopu tega Locarnski sporazum, strah pred izgubo francoskih in britanskih kolonij ter notranjepolitično nestabilnostjo.

5.1.2 Posledice politike nevmešavanja

Odsotnost nevtralnosti držav do španske državljanske vojne je glavna značilnost politike nevmešavanja. Politika nevmešavanja je bila dejansko neprimerna in neučinkovita, saj je odkrito podpirala Nemčijo, Italijo in generala Franca pri širjenju svoje ideologije in politike. Mednarodnega vojaškega spopada ni bila sposobna preprečiti, ampak ga je le odložila. Lahko bi rekli, da je bilo stališče politike nevtralnosti dvomljivo, kar je še posebej dokazala Velika Britanija. Na eni strani je podpirala in spodbujala države k podpisu določil o sprejetju politike nevmešavanja, po drugi strani pa je navezovala stike z nacionalisti, še posebej proti koncu vojne, ko se je že vedelo o izidu španske vojne, in sicer k strmenju čimprejšnjega konca vojne.

Prepoved prodaje orožja v Španijo je bilo pristransko ravnanje, saj je prizadelo le republikansko stran, medtem ko nacionalistom ni škodovalo. Nasprotniki embarga so ugovarjali prepovedi prodaje orožja z argumentom, da je španska republikanska vlada zakonito izvoljena in zato upravičena do nakupa orožja v primerjavi z uporniško stranjo. Z oblikovanjem politike nevmešavanja je bila ta pravica republikanski vladi odvzeta.

Embargo ZDA je vključeval tudi posredne kupce orožja za republikance in nacionaliste, vendar pa je bila prepoved dejansko izvedena le nad Mehiko. Kljub dokazom o

portugalski, italijanski in nemški podpori nacionalistom, jim ameriški trg ni bil zaprt (Ravbar 1971).

V začetku španske državljanske vojne vojaška pripravljenost Nemčije in Italije ni bila dovolj velika. Iz tega razloga, se nista bili pripravljene spustiti v vojno in sta grozili ostalim državam z namenom, da bi njihov strah dominiral in tako ne bi intervenirale. Vendar pa so bile razmere ob koncu vojne precej spremenjene. Nemčija je bila kasneje oborožitveno precej bolj pripravljena, na kar so vplivale tako gospodarske kot vojaške koristi intervencije v vojni.

In kakšne koristi je imela Velika Britanija od španske državljanske vojne? Že med samo vojno je Velika Britanija navezovala gospodarske stike z nacionalisti, s katerimi je poskušala ponovno obnoviti svoje gospodarske pozicije. To sodelovanje pa se je še močnejše okrepilo po okupaciji severa. V zameno za finančna sredstva, natančneje za odobritev kredita Francovi Španiji za nakup bencina in drugih potrebnih snovi v Veliki Britaniji, je general Franco Veliki Britaniji ponudil koncesije za izkoriščanje rudnega bogastva in nahajališč železove in bakrene rude v severni Španiji oziroma v baskovskih pokrajinah, kar priča članek v časopisu Slovenec »Anglija dovolila Francu več milijardna posojila« (Slovenec 1937b).

Sklepamo lahko, če bi britanska vlada imela oziroma bi vodila drugačno politiko, in ne politiko popuščanja osi Rim - Berlin, bi izid španske državljanske vojne po vsej verjetnosti bil drugačen. Dejansko pa je vodila vse prej kot nevtralno politiko do Španije, ker je v njej videla preveč življenjsko pomembnih interesov. Zato lahko politiko nevmešavanja razumemo tudi kot nekakšen skupek interesov kapitala in politike.

Iz tega lahko pridemo do zaključenih ugotovitev, da je zlom republikanske oblasti in podpora nacionalističnih upornikov predstavnikom francoskega, britanskega in ameriškega kapitala le koristila.

5.2 POMOČ REPUBLIKANSKI STRANI

Stalinova Sovjetska zveza (v nadaljevanju ZSSR) je bila edina izmed velikih sil, ki se je kljub začetni nevtralnosti, razmeroma hitro odločila za pomoč republikanski strani Španije, ki je bila še kako potrebna njene pomoči. Vendar pa ta nepogrešljiva pomoč nikoli ni bila zadostna. Če bi Stalin v republikansko Španijo poslal več vojnega materiala, bi nedvomno pripomogel k drugačnemu razpletu vojne. Od sredine leta 1938 začne Sovjetska zveza postopno upočasnjevati pošiljanje vojaške pomoči vse do popolne opustitve.

V tem sklopu se bom osredotočila na glavne razloge za začetno nevtralnost ZSSR, na razloge za preobrat začetnega stališča do končne opustitve vojaške pomoči. Poleg tega sem analizirala posledice sovjetske pomoči tako za republikansko stran Španije kot za Sovjetsko zvezo.

5.2.1 Razlogi za začetno nevtralnost Sovjetske zveze

Stalinova Sovjetska zveza je v prvih mesecih spopada odklanjala intervencijo. Razlogov za to je več. V Stalinovih očeh je bila Španija le »bleda senca« oziroma nekak »obroben element« v razburljivem mednarodnem svetu. ZSSR ima še vedno grenak priokus na povojna leta, ko so se vse evropske sile, Združene države in Japonska postavile zoper »boljševizmu«, še vedno živi v spominu na propad revolucije na Madžarskem in v Nemčiji (Payne 2004; Tilly 2008).

Stalin se je odpovedal širjenju svetovne revolucije in se trudil ustvariti socializem v eni sami državi. Zato noče biti v nobenem spopadu prvi, saj se boji osamljenosti. Nekako je upal, da bo španska vlada sama opravila spopad z uporniki (Ravbar 1971, 556).

Ker pa so uporniki dobivali čedalje večjo vojaško nemško in italijansko pomoč, republikanci pa nobene, se je njegovo upanje razblinilo. In tako bi nastop Hitlerja za Sovjetsko zvezo pomenil neposredno grožnjo.

Odgovor nanjo oziroma nekakšen prvi korak k varnosti pomeni sklenitev francosko - sovjetskega pakta (sporazum o medsebojni pomoči v primeru, če bi Nemčija napadla Francijo ali Sovjetsko zvezo) leta 1935, vendar pa je ta zveza bila šibka in zato neučinkovita, razen v primeru, da bi se razširila še na Veliko Britanijo. Poleg tega se je francoska vlada, prav tako britanska vlada, odločila za previdno nevtralnost, kar je še dodatno vplivalo na sovjetsko začetno stališče. K temu ne smemo pozabiti dodati še en razlog, ki se močno povezuje s prej omenjenim, in sicer strah ZSSR pred francosko razveljavitvijo sporazuma v primeru sovjetske pomoči španski vladi (Ravbar 1971, 556).

Eden izmed razlogov za začetno nevtralnost je tudi ta, da od leta 1918 do 1933 še ni bilo diplomatskih odnosov med ZSSR in Španijo, saj na začetku prihoda Primo de Rivera na oblast, ta ni hotel priznati Sovjetske zveze. Sovjetska zveza je uradno priznana leta 1933 s strani Azañove vlade v Španiji. Sicer se je govorilo o njihovi vzpostavitvi, vendar pa šest let republike očitno ni bilo dovolj. Prav tako še ni bilo kakšnega sporazuma o sodelovanju na gospodarskem, vojaškem ali drugem področju. Ti dve državi, kot že rečeno, niso ločevali le omenjeni razlogi, ločevala ju je tudi velika zemljepisna razdalja in odtujenost (Ravbar 1971, 555).

Kmalu po podpisu sporazuma o diplomatskem sodelovanju, je prišla na špansko oblast sredinsko - levičarska vlada, ki ni priznavala kakršnih koli stikov z Sovjetsko zvezo in tako je vprašanje diplomatskih odnosov obtičalo na mrtvi točki. Tako Stalinova vlada nima dejansko nobenega razloga za podporo in se zato brez odlašanja priključi kampanji za nevmešavanje, takoj ko se ta sproži. Pet dni kasneje, natančneje 31. avgusta 1936 je v Moskvi, kakor tudi na Zahodu, objavljen odlok, ki prepoveduje »izvoz, posreden izvoz in tranzit v in skozi Španijo za vsakršno orožje, strelivo, vojaški, letalski in mornariški material«. Sovjetska vlada se je držala sporazuma in pričakovala, da se ga bosta tudi Italija in Nemčija, a zaman. Zato je nemško in italijansko vlado opozorila, naj prenehata z vojaško podporo nacionalistom, sicer bo začela podpirati špansko vlado. Zagrozila je tudi z izstopom iz Odbora za nevmešavanje (Broué in Témime 1986, 312–315).

Če se še bolj poglobimo v razloge za začetno nevtralnost Sovjetske zveze, lahko ugotovimo, da so k nevtralnosti pripomogli tako politični kot ideološki vzroki sovjetske vlade. Njen položaj glede na dogodke v Španiji je bil drugačen od položaja zahodnih demokracij. Vsi vidijo svojo zmago v zmagi generala Franca in zato poraz politike ZSSR. Zahodnim velesilam se zato ni upala zameriti, predvsem pa ne Franciji, s katero je imela sklenjen sporazum.

Pričakovalo se je, da bo vlada ZSSR podprla špansko vlado, saj je to bila vlada Ljudske fronte, ki je nastala na pobudo samega Stalina, ki je stal za Kominterno. Mednarodna javnost je v ZSSR videla glavnega zaščitnika demokratičnih in socialističnih gibanj v svetu ter glavnega zagovornika kolektivne varnosti. Med antifašističnimi množicami je uživala ugled kot voditeljica boja proti fašistični in drugi mednarodni reakciji in si zato ni smela dovoliti, da bi se ji ta ugled zmanjšal (Hugh 1969; Carr 1984). Vendar pa v začetku upora tudi to ni bil zadostni razlog, da bi prestopila na stran španskih republikancev. Edino, kar je storila, je bila grožnja o prestopu na njihovo stran in grožnja o odstopu iz Odbora za nevmešavanje.

Kljub opozorilom in grožnji Italija in Nemčija nista prenehali s pošiljanjem pomoči Francu, zato oktobra 1936 sporazum o nevmešavanju za Sovjetsko zvezo preneha obstajati. Sovjetska zveza tako preide na stran zaveznikov španske republike.

Da povzamem, Sovjetska zveza se je odločila za začetno nevtralnost zaradi lastne varnosti, političnih in ideoloških motivov.

5.2.2 Razlogi za zavezništvo

Kot že rečeno, je bil eden izmed glavnih razlogov za pristop Sovjetske zveze na stran republikancev in začetno pošiljanje vojaške pomoči ta, da Nemčija in Italija nista prenehali s kršitvijo določb o sporazumu nevmešavanja. Sovjetska vlada se je zavedala, da bi se v primeru zmage fašizma v Španiji, povečala fašistična nevarnost v Evropi, posledično pa bi bila še bolj ogrožena neodvisnost in svoboda Sovjetske zveze. Kljub prehodu na stran republikancev, jim Sovjetska zveza še ni takoj začela pošiljati orožja. Kateri so bili vzroki trimesečnega odmika v pošiljanju sovjetskega orožja republikancem v primerjavi z italijansko in nemško pomočjo, bom opredelila v naslednjem odstavku.

V zvezi s tem pravi Lister:

Res je, da je začelo špansko orožje prihajati v Španijo šele oktobra, to je tri mesece potem, ko so fašisti dobivali orožja na pretek iz Italije in Nemčije. Toda to ni bila krivda Sovjetske zveze, temveč republikanskih državnikov, ki so se obrnili na Sovjetsko zvezo šele potem, ko so Blumova vlada in druge demokratične vlade odklonile izpolnjevanje sporazumov, ki so jih sklenile s špansko republiko» (Lister v Ravbar 1971, 558).

Povedano drugače, španska republika bi najraje videla, da bi lahko orožje kupovala v Franciji, Veliki Britaniji in ZDA, a ker se je le-te temu odrekla, ji ni preostalo drugega, kot da se obrne na Sovjetsko zvezo po vojaško pomoč. Glavni »krivci« za trimesečni sovjetski vojaški odlok v pomoči so potemtakem bili republikanci sami, saj so prvotno upali na pomoč zahodnih demokratskih držav.

Odločitev o intervenciji v Španiji je bila objavljena v začetku septembra 1936 na konferenci visokih funkcionarjev v Lubianki. Te konference se je udeležil tudi Orlov, ki je pozneje bil eden vsemogočnih predstavnikov Stalinove policije v Španiji. Ta odločitev o intervenciji je mogla biti kolikor mogoče neopazna, saj je bila v nasprotju z načeli, ki so jih potrdile ZSSR in druge države oziroma članice Odbora za nevmešavanje. Že od začetka septembra so se začele ustanavljati privatne družbe, ki so skrbele za nakupe in prevoz orožja iz ZSSR prek Odese v Španijo.

Odlok o prepovedi embarga se je dejansko upošteval le mesec dni, saj začne sredi oktobra v Španijo prihajati sovjetski material, ki je bil natovorjen na sovjetske ali tuje ladje. Potem ko je začela prihajati republikancem pomoč, ki je sprva prihajala samo po morju, je fašiste začenjalo biti strah. Začeli so širiti razne izmišljotine proti sovjetski vladi, z namenom, da bi opravičevali svojo pomoč upornikom. Tako so si denimo izmislili, da je Sovjetska zveza naskrivaj pošiljala republikancem orožje, še preden jih je le-ta začela podpirati (Tuñon de Lara 1971; Payne 2004).

Kot notranjepolitični razlog bi lahko navedli špansko odvratanje pozornosti javnosti od čistk, ki so se zgodile v ZSSR. Obstoj španske revolucije in pomoč, ki ji jo je dajala Sovjetska zveza, sta za številne aktiviste razloga, da so molče sprejemali krvave čistke v Moskvi.

Eden izmed razlogov, zakaj je Sovjetska zveza postala zaveznica republikancev, je tudi zelo izpostavljeni razlog, ki priča o tem, da bi se naj sovjetska vlada okoristila z zlatom Španske banke. Vendar pa se tukaj pojavijo razhajanja mnogih analitikov in zgodovinopiscev. Po besedah Colodny-ija, je »Caballerova vlada poslala dobršen del zlate rezerve Španske banke zato, da bi španska vlada z njim plačevala vojni material sovjetski vladi, da bi bil vsaj ta del zlata na varnem pred morebitnim vdorom frankistov v Madrid in anarhistov, ki so hoteli napasti Špansko banko.« Nadalje opredeljuje, »da naj bi bila Sovjetska zveza edina država, ki ne bi izročila španskega zlata generalu Francu v primeru njegove zmage, ampak bi ga izročila begunski vladi ali kakemu drugemu vodstvu vlade« (Colodny v Ravbar 1971, 559).

Frankisti so denimo po končani vojni trdili, da je v Sovjetski zvezi še vedno del zlata, ta pa je zanikala z utemeljitvijo, da je bilo vso špansko zlato porabljeno za odplačilo nakupov sovjetskega vojnega materiala med vojno. Louis Fischer trdi, »da so republikanci po končani vojni ostali sovjetski vladi dolžni 120.000.000 dolarjev« (Fischer v Ravbar 1971, 567).

Na podlagi teh analiz lahko pridemo do zaključne ugotovitve: Sovjetska zveza se ni okoriščala s španskim zlatom in to nikakor ni bil povod za prestop na stran zaveznic španske republike med državljansko vojno.

Po predhodnih pričakovanjih o hitri zmagi nacionalistov in s tem končanju vojne se je po Francovem neuspehu pred Madridom to upanje razblinilo. Za sovjetsko politiko pa je podaljševanje vojne pomenilo le pozitivno točko, saj v španski vojni vidi mehanizem, ki stalno odvrča del nemških in italijanskih sil. To je povzročilo nadaljevanje pošiljanja materiala, a hkrati tudi zmanjšanje sovjetske pomoči, saj države članice londonskega Odbora za nevmešavanje uveljavijo ukrep pomorske kontrole in tako začnejo ovirati dovoz materiala. ZSSR na morju ni imela veliko možnosti in je zato zavrnila sodelovanje pri kontroli na morju. Sredozemske obale republikanske Španije so tako bile zastražene z nemškimi in italijanskimi vojnimi ladjami. Decembra 1936 se je Italija zatekla k piratskemu napadanju sovjetskih ladij ali ladij, sumljivih, da vozijo material sovjetskega izvora (Ravbar 1971).

Od pomladi 1937 so se tako znatno zmanjšale sovjetske pošiljke v Španijo, saj ZSSR ni bilo do tega, da bi jih neprevidno izpostavljala. Kljub omejevanju pomoči je večkrat, celo v letu 1938, zlasti po aragonski bitki, sovjetski material predstavljal edino pomembnejšo pomoč od zunaj (Blinkhorn 1995; Payne 2004).

Tudi na diplomatskem področju je španska republika imela podporo Sovjetske zveze. Ta je namreč Združenim narodom očitala, da ne stori nič v korist španske republike. Toda Društvo narodov je bilo pod vplivom zahodnih demokracij, predvsem pod vplivom Velike Britanije, zato je vodila takšno politiko, kot ji jo je narekovala britanska vlada. Se pravi, kljub temu da je sovjetska vlada v Društvu narodov podpirala vse zahteve, prošnje in tudi ugovore španske republike, ni mogla kaj veliko doseči (Ravbar 1971, 565).

Tudi v Odboru ni imela kakšnega velikega vpliva, kljub nenehnemu zavzemanju za pravice in koristi republike. Odbor se je že ob njegovem nastanku začel oddaljevati od določil sporazuma ter deloval tako, da je pomagal fašističnim upornikom pospešiti konec vojne v njihovo korist.

Menim, da je bil za začetno nevtralnost Sovjetske zveze ključnega pomena varnostni koncept ZSSR, saj je s špansko vlado ni vezal nobeden konkretni sporazum o sodelovanju na gospodarskem, diplomatskem, vojaškem ali drugem področju. Edini zaveznik, ki ga je imela v zahodni Evropi, je bila Francija, s katero je imela sklenjen sporazum o medsebojni pomoči v primeru napada Nemčije, na katero od njiju. H kasnejši spremembi odločitve - k zavezništvu, je precej vplivala njena ideologija in pa konstantno nemško in italijansko pošiljanje orožja in materiala nacionalistom ter s tem kršenje sporazuma o nevmešavanju.

5.2.3 Posledice zavezništva

V tem sklopu se bom osredotočila na posledice zavezništva ali bolje rečeno, kako je »prispevek« Sovjetske zveze vplival na izid španske državljanske vojne oziroma kakšne koristi sta pri tem imeli republikanska Španija in Sovjetska zveza. Pri tem imam v mislih tako prednosti kot pomanjkljivosti v kakršnikoli obliki prizadevanja, se pravi v vojaški pomoči, političnem zagovarjanju, itd. Ta prizadevanja bom razdelila na dva dela, in sicer na pomanjkljivosti in pozitivne učinke »sovjetskega vložka« na izid španske državljanske vojne.

Med pomanjkljivosti lahko štejemo sovjetsko neodločno politiko o začetnem nevmešavanju v španski konflikt. Kot že rečeno, je sovjetska vlada začela šele po treh mesecih izbruha upora v Španiji republikancem pošiljati prepotrebno vojaško pomoč, saj je še vedno upala, da bosta Nemčija in Italija opustili s kršitvijo določil Odbora o nevmešavanju. Ko pa je začela končno podpirati špansko vlado, je naletela na kar nekaj ovir. Fašisti so napeli vse sile, da bi kar najbolj ovirali dovoz sovjetske pomoči v Španijo. Ta je sprva prihajala le po morju, in sicer iz Črnega morja proti Gibraltarju. Zato so fašisti predlagali, da bi italijanska vojna mornarica preprečevala sovjetskim ladjam plovbo po Sredozemskem morju. To pa ni bilo vse, šli so celo do te skrajnosti, da so jih potapljali. In tako je ZSSR imela gmotno škodo in mnogo mornarjev je izgubilo življenje. Zaradi teh ovir je po letu 1937 nehala pošiljati španski vladi pomoč po tej poti (Broué in Témime 1986).

Kasneje je tovor prihajal v Španijo tudi po železnici, kar je precej povečalo prevozne stroške. Pri tem so naleteli še na eno oviro. Ker so fašisti zasedli ves severni del Španije, ga je ZSSR lahko pošiljala le prek Francije v Španijo, vendar pa je francoska vlada vsake toliko časa na britansko zahtevo zaprla francosko - špansko mejo, s tem pa škodovala ne samo Sovjetski zvezi, ampak tudi španski vladi, saj je nujno potrebovala orožje, ki pa se je kopičilo v Franciji (Broué in Témime 1986).

Še več. Mnogi nasprotniki demokratične Španije so bili mnenja, da s sovjetskim tovorom v Španijo prihaja tudi sovjetski politični vpliv, zato je treba ovirati dovoz pošiljk orožja z barikado Pirenejev. To je dalo generalu Francu prednost k zmagi, republikancem pa, tako kot je bilo pričakovati, še eno stopničko bližje porazu.

Od konca leta 1937 so postale sovjetske pošiljke čedalje redkejše in manjše. Razlog zato je bil ta, da so julija 1937 Japonci vdrli v severno Kitajsko. Tako je Stalin posvečal čedalje več pozornosti Daljnemu vzhodu, pošiljal orožje Kitajcem in čedalje manj republikancem, čeprav je bil prepričan v nujnost poraza le-teh. Posledica prenehanja dobivanja sovjetskega orožja je republikance pritisnila v osamljenost in od takrat dalje so se vojskovali s svojimi skromnimi zalogami vojnega materiala (Ravbar 1971, 566).

Vojne pošiljke, poslane iz ZSSR v republikansko Španijo, je financiralo zlato iz Banke Španije. Zlato je bilo v ZSSR poslano takoj, ko je bila sovjetska pomoč najizdatnejša. Pri vsem tem ne gre pozabiti omeniti kakovosti sovjetskega orožja, ki je prihajalo v Španijo. Nekateri so ga kritizirali, češ da ni bilo sodobno, marveč bolj ali manj zastarelo. Colodny na primer pravi, »da je ZSSR pošiljala zastarelo orožje in da so mednarodne brigade sprva imele sovjetske puške iz leta 1917, ki so bile izdelane v Združenih državah za carsko armado« (Colodny v Ravbar 1971, 562).

Drugi spet trdijo, da je bilo v začetku res nekaj zastarelega orožja, sicer pa je bilo vse orožje enako tistemu, ki ga je rdeča armada uporabljala v začetku druge svetovne vojne. Nekateri so bili mnenja, da je bilo vse orožje, ki prihaja v Španijo iz Sovjetske zveze slabo, v resnici pa je tako orožje prihajalo iz drugih držav. Zasebni francoski proizvajalci vojnega materiala so, zato da bi se znebili starih zastarelih zalog vojnega orožja, izkoristili špansko državljansko vojno (Ravbar 1971; Soria 1978).

Naslednja ugotovitev, na podlagi katere pridemo iz teh dejstev, je: Sovjetska pomoč ni bila ravno majhna, vendar premajhna, da bi pokrila vse vojne potrebe republike, kar je bil večni problem Španije, zato so ga morali kupovati naskrivaj, tudi v Italiji in Nemčiji. In pa: sovjetska vlada bi sicer lahko poslala precej več orožja, a ga je zaradi težav s prevozom pošiljala le v omejenih količinah.

Med prizadevanja sovjetske vlade lahko štejemo njeno prizadevanje v Odboru za nevmešavanje in v Društvu narodov za pravice in koristi španske republike, čeprav ni doseglo svojega namena (Ravbar 1971, 565).

Poleg vojnega materiala je ZSSR Španiji pošiljala tudi razno osebje: vojaške svetovalce, inštruktorje, inženirje in tehnike, letalske strokovnjake,.. ter prostovoljce, vendar je bila rezerva nacionalistov prevelika, kar je vplivalo na izid vojne v prid nacionalistom (Broué in Témime 1986).

In kaj je Sovjetska zveza s špansko državljansko vojno pridobila? Po besedah Brouéja naj bi Sovjetska zveza s špansko pomočjo pridobila pomembne podatke o vrednosti svojega orožja v razmerju do orožja fašističnih sil, veliko izkušenj so pridobili na vojnem področju, tako npr. se je pojavila potreba po manevrih, potreba po temeljitem prirejanju novim bojnim tehnikam, množična uporaba topništva, uporaba partizanov proti organizirani vojski... (Broué in Témime 1986).

Promet, ki ga je sprožila španska državljanska vojna, za skromno zunanjo trgovino, kakršno je imela Sovjetska zveza, ni zanemarljiv. Španija je tako postala njen drugi odjemalec in promet se dvajsetkratno poveča, v primerjavi s prometom pred vojno (Broué in Témime 1986).

5.3 INTERVENCIJA NA STRANI NACIONALISTIČNIH SIL

Omenili smo že, da so Nemčija, Italija in Portugalska v špansko državljanski vojni intervenirale na strani nacionalističnih sil. Na deklarativni ravni so sicer podprle politiko nevmešavanja, a so realno gledano, nenehno kršile določila sporazuma o nevmešavanju. Tudi v tem sklopu bom najprej predstavila motive za intervencijo in pomoč generalu Francu ter se v zadnjem delu dokopala do posledic intervencije tako za Francovo Španijo kot za njene zaveznice.

5.3.1 Motivi za intervencijo

Franco je konec julija 1936 prosil Hitlerja, Mussolinija in Alfonza XIII. za vojaško in politično pomoč, da bi lahko prepeljal svojo afriško vojsko iz Maroka. Med uporniki in Nemčijo ter Italijo je bilo sklenjeno, da je treba tujo intervencijo podpreti s propagandno akcijo, ki bi upor prikazalo kot križarsko vojno proti nevarnosti mednarodnega komunizma in ne kot špansko notranje vprašanje. S to politično in propagandno gesto se je ujemala izjava generala Franca, ki je trdil, »da so španske ladje v rokah komunizma in da je sovjetska tovorna ladja streljala na pristanišče v Ceuti« in še, »da morajo vsi sodelovati v odločilnem boju med ZSSR in Španijo« (Tuñon de Lara 1966, 122; Ramón 2000e).

Stvar je bila jasna: ker je bil izid vojaškega upora za generala Franca negotov in ker so morali prositi za pomoč Hitlerja in Mussolinija, je morala biti politična vsebina državnega udara protisovjetska.

Španija je bila v očeh nacistične Nemčije in fašistične Italije zelo pomembna z gospodarskega, vojaškega, političnega in strateškega vidika. Znotraj političnih interesov bom podrobneje analizirala notranje in zunanje politične motive, ki se do neke mere med seboj povezujejo. Prav tako se med seboj zelo povezujejo politični in gospodarski motivi. Hkrati bom omenila nekatera razhajanja znotraj teh držav.

Osrednji notranjepolitični motiv ali bolje rečeno interes Nemčije, Italije in Portugalske pri njihovi odločitvi za intervencijo je, da se republikanska Španija notranjepolitično prestrukturira v državni sistem s skrajno desno politično vlado. Da bi lažje razumeli zakaj je tako, se dotaknimo vprašanja državnega sistema držav. Vse tri Francove zaveznice so bile totalitarne države z ostro politično nacionalsocialistično usmerjenostjo v Nemčiji, fašistično v Italiji in klerofašistično na Portugalskem (Tilly 2005; Krušič 1986).

Medtem ko je Franco z vojaškim uporom želel uvesti precej bolj tradicionalno usmerjeno, avtoritarno oblast povezano z monarhijo in cerkvijo, bi totalitarne države po zmagi nacionalistične strani izoblikovale oblast v alternativo parlamentarizmu.

Vendar pa se tukaj pojavljajo razhajanja med nemškim in italijanskim interesom. Hitler si je prizadeval za utrditev desno politične struje, ne glede, da je bila prisotna Francova monarhična in klerikalna usmerjenost. Nacionalsocializma Nemci niso vsiljevali, saj naj bi si želeli »vojaškega in ne toliko ideološkega zaveznika« (Hugh 1969, 180). Svoj vpliv nad Španijo so povečevali s pošiljkami orožja Francu ter s sodelovanjem enot v spopadih.

Strategija podreditve nacionalne Španije je bila pri Italijanih drugačna. Pomoč nacionalistom ni bila le v podpori desničarsko usmerjenemu avtoritarnemu režimu, marveč je Mussolini želel Španijo tako spremeniti, »da bi ustrezala političnim, gospodarskim in vojaškim potrebam italijanskih imperialistov« (Ravbar 1971, 394). Povedano drugače, Mussolini je v Španiji želel vzpostaviti popolnoma enak sistem, kot je bil uveljavljen v Italiji. Iz tega dejstva lahko izpostavimo, da bi tako bila Španija popolnoma podrejena in odvisna od Italije.

Tako Nemčija kot Italija sta skušali vplivati na španske politične odločitve v lastno korist z vzpostavitvijo nadzora nad španskim notranjepolitičnim prostorom. Znotraj notranjepolitičnega motiva lahko torej izpostavimo še en motiv, in sicer nadzor nad španskim notranjepolitičnim prostorom. Iz tega pa sledi, da je vplivanje na španske politične odločitve do določene mere povezano z zunanjepolitičnim motivom intervencije. Tukaj se pokaže dejstvo, da notranjepolitični motiv ni zgolj zadosten

razlog za intervencijo. Pojavi se potreba po nujnosti združitve ali vsaj delne povezave z zunanjepolitičnimi interesi.

Gledano z zunanjepolitičnega vidika je bil razlog za intervencijo v špansko državljanski vojni tako za Nemčijo kot za Italijo povezan z iskanjem zaveznikov. Z zmago nacionalistov bi si tako ti dve državi pridobili zaveznika v zahodnem delu sredozemskega ozemlja, čeprav so bila za Nemce bolj pomembna območja z nemškimi manjšinami kot pa področja zahodnega Sredozemlja. Glavni politični razlog Nemčije za intervencijo je bil fokusiran predvsem na špansko zunanjepolitično vedenje, pri čemer je želel Hitler s pomočjo Franca prispevati k vzpostavitvi desničarsko oblikovane vlade, tudi fašistično usmerjene, s čimer bi seveda postala njena vojaška zaveznica (Ravbar 1971).

Nemčija je imela v primerjavi z Italijo manj ambicij v Sredozemlju in za njeno vlado popolna zmaga Franca ni bila absolutno potrebna. Berlin v Španiji nedvomno ni iskal nobene politične prednosti. Za zadovoljstvo bi že šteli sporazum, ki bi eliminiral skrajno levico in odtegnil Španiji povezavo z Zahodom.

Italijanski zunanjepolitični interesi so se od nemških do določene mere razlikovali. Mussolini je že leta 1934 s špansko monarhijo sklenil sporazum, s katerim se je zavezal, da bo z vojaško in denarno pomočjo podpiral protirepublikansko gibanje (Broué in Témime 1986).

Zaradi tega sporazuma pa je bilo nekako logično pričakovati italijansko podporo revolucionarnim silam. Vendar pa za glavni zunanjepolitični motiv intervencije za Italijo lahko označimo Mussolinijevo prevlado v Sredozemlju (Ravbar 1971, 390–393).

Dodaten razlog vseh treh držav, torej Nemčije, Italije in Portugalske, je nevarnost razširitve komunizma, vendar pa je bil ta motiv prevečkrat zlorabljen v drugačne namene. Ta motiv nekako opravičuje dejstvo za odkrito sodelovanje v španski vojni. Za njim pa so se skrivali ali vojaški, politični ali pa gospodarski motivi (Ravbar 1971, 409).

Da povzamemo, Hitler se na hitro odloči za vso pomoč Francu prvič, zato da bi preprečili nadaljnje širjenje komunizma, in drugič, zato da bi izrabil priložnost za

preizkus tehničnih zmogljivosti novih vojnih letal, kar pa že nakazuje na sklop vojaških motivov (Tuñon de Lara 1966, 119–121; Ravbar 1971, 409).

Z vojaškimi motivi sem skušala dokazati predvsem pridobitve oziroma koristi, ki so jih imele države zaveznice uporniške Španije. Zadevajo tako preizkušanje modernega orožja in vojnega letalstva, taktik zračnega bojevanja, bombardiranja in urjenje vojaških enot kot tudi vojaške strateške interese za pridobitev kontrole nad ozemljem (Ravbar 1971, 409, 415).

Španska državljanska vojna je državam dajala možnost preizkušanja orožja in taktik bojevanja, kar je imelo še posebno močan vpliv pri Nemcih za lažje priprave na kasnejšo vojno. Sodeč po zapisu časnika Slovenski narod (1937i) so morali oficirji, ki so bili dodeljeni prostovoljcem, generalnemu štabu poročati o uporabnosti nemškega vojaškega materiala.

K temu je treba prišteti še en motiv za nemško in italijansko intervencijo, in sicer urjenje vojaških enot, ki bi pripomoglo k pridobivanju pomembnih izkušenj v bojevanju. Toda Italijane k vojaškemu sodelovanju ni spodbujalo samo urjenje vojaških enot in pridobivanje izkušenj na podlagi bojevanja, temveč jih je k temu spodbujala tudi želja po dokazovanju, po potrjevanju vojaške moči, okrepitvi ugleda, razvijanju poveljniških sposobnosti ter osvajanju lovorik.

Po zapisu Ravbarja se je kljub skupnim politično – vojaškim interesom nacionalistov in Italijanov čutila nekakšna tekmovalnost med Francem in Mussolinijem za večji ugled, prestiž in večje zasluge za osvoboditev Španije. Posledica konfliktov med obema voditeljema je vodila v neusklajenost in neuspešnost vojaških akcij, kar je bilo vidno pri spopadih na Guadalajari (Ravbar 1971, 395).

Po analizi motivov preizkušanja orožja in urjenju vojaških enot se posvetimo še vprašanju vojaškim - strateškim interesom. Podpora Francu iz vojaških - strateških interesov je bila za Hitlerja bila zelo pomembna. Geografski položaj Španije oziroma kontroliranje posameznih španskih oporišč bi mu koristil pri njegovih osvajalskih pohodih proti Afriki in pri morebitnem napadu na Francijo (Ravbar 1971, 406).

Španska oporišča so bila za Italijane bolj pomembna, saj bi ti preko njih neposredno ogrožali pomorske poti med Francijo in njenimi severnoafriškimi kolonijami, hkrati pa bi to kontroliranje španskih oporišč pripomoglo tudi h končanju britanske nadvlade v Sredozemskem morju. Povedano drugače, španska oporišča so Italiji predstavljala pomembno izhodišče za obvladovanje zahodnega dela Sredozemskega morja. S tem se potrjuje tudi Ravbarjeve besede, da je Mussolini računal na uporabo španskih oporišč za nadaljnja osvajanja sredozemskih predelov tudi po koncu španske državljanske vojne (Ravbar 1971, 393).

Dokaz za Ravbarjeve besede lahko razberemo iz Hitlerjevih besed: »Franco mora doumeti, da mora otok Mallorca celo po našem morebitnem umiku iz Španije ostati italijanska baza v primeru vojne s Francijo.« Vendar pa lahko v članku »Anglija zahteva umik vseh prostovoljcev« zasledimo, da se morajo Italijani po končani španski državljanski vojni odpovedati Balearom (Slovenski narod 1937i).

Da bo do odpovedi Balearom prišlo, se je vedelo že prej, saj je Franco zatrjeval, da po vojni ne bo popustil nobeni državi (pri tem je imel v mislih Italijo in Nemčijo), da bi si v Španiji zgradila vojaška oporišča, namerjena proti Franciji ali Veliki Britaniji (Ravbar 1971, 393).

Prav tako je bil eden izmed interesov vojne razkriti naravno opozicijo, ki je obstajala med Italijo in Francijo. Francova Španija bi poleg pomembne zaveznice za Italijo povzročila tudi obrambno reakcijo, saj bi tako Španija odtegnila del francoskih čet z italijanske meje ter v primeru italijansko - francoskega spopada preprečila prevoz francoskih čet iz Maroka (Broué in Témime 1986).

Med gospodarskimi razlogi za pomoč nacionalistom je bil poglobitni motiv Italije in Nemčije izkoriščanje gospodarskih virov, natančneje pridobitev španskega rudnega bogastva, s sklenitvijo gospodarskih sporazumov. K temu motivu jih je pripeljalo bodisi pomanjkanje surovinskih virov posamezne države, denimo Nemčije, bodisi želja po povečanju vojaške industrije (Ravbar 1971; Broué in Témime 1986; Paniagua 1988).

Kako pomembno vlogo so predstavljali gospodarski razlogi v prid vojaške intervencije Nemčije pričajo Hitlerjeve besede:

Nemčija ne želi nadzirati Španije ali dobiti teritorialne koncesije v tej deželi ali njenih kolonijah. Njeno edino zanimanje v Španiji je vir surovin, kot sta olje in železova ruda. Nemčija nima kolonij, iz katerih bi dobivala take surovine. Če pa bi v Španiji zmagali rdeči, bi ta vir izgubil...» in še »Nemčiji je potrebna španska železova ruda, /.../ od nacionalno - španske vlade jo bo lahko dobila, a od levičarske vlade bi jo ne (Slovenec 1937a).

Protokol z dne 15. julija 1937, ki sta ga podpisala predstavnika obeh strani, pravi, » da si vladi resnično želita pomagati med seboj pri dobavljanju surovin, prehrabnenih izdelkov, industrijskih in polindustrijskih izdelkov, ki so za državo uvoznico še kako pomembni. Obe vladi bosta tudi kolikor bo mogoče upoštevali interese druge strani, kar se tiče izvoza« (Broué in Témime 1986, 307). Vendar pa je vse to bilo zelo nedoločno. Španija je pri tem mislila predvsem na uravnoteženje svoje plačilne bilance z izvozom pridelkov v Nemčijo.

Torej Nemčija je zaradi želje po gospodarski nadvladi, predvsem zaradi pomanjkanja surovinskih virov izkoristila vsako priložnost za sklepanje gospodarskih sporazumov, s katerimi bi znatno povečala izvoz surovin iz Francove Španije v Nemčijo. In še, španska državljanska vojna je bila za nacistično Nemčijo izrednega pomena, saj je bila ena izmed priložnosti za krepitev nemške industrije s pomočjo španskih surovin.

Tako Nemčija kot Italija nista intervenirali brez razlogov. V ospredju je bila najprej lastna korist na različnih področjih, šele nato ideologija.

5.3.2 Posledice intervencije

Navzočnost italijanskih letal na Balearih je omogočila nacionalistom preprečiti poskus ponovne osvojitve Mallorce s strani republikancev, ki so bile brez kakršnekoli protiletalske obrambe. Od tega trenutka dalje je otok Mallorca glavno oporišče italijanskih »legionarskih« letal. Mussolini je v okupaciji Mallorce videl ustanovitev strateškega oporišča, ki mora s svojim položajem okrepiti italijansko moč v Sredozemlju. Vendar pa je Franco v vseh deklaracijah jasno poudarjal, da ne bo dopuščal nobenega tujega poseganja na špansko ozemlje.

Bitka pri Guadalajari predstavlja hud poraz za fašizem. Italijani so s tem, ko so se nekateri zanalašč ranili, drugi dezertirali, pokazali, da niso pripravljeni umreti za Mussolinijeve ambicije. Pri tej bitki je moč opaziti konflikt med Francem in Mussolinijem zaradi želje obeh po vlogi osvoboditelja Španije. Ta konflikt je vodil v neuspešnost bitke, saj je Franco italijanskim napadalcem odklonil okrepitve, kajti prisotnost Italijanov v Madridu bi bila večja katastrofa kot je bila Guadalajara (Ravbar 1971, 268–282).

Nemci so si po intervenciji prizadevali dobiti povrnjene stroške, tako za material in opremo, za stroške vzdrževanja legije Condor kot za stroške osebja, vendar ne nujno v denarju. Čeprav Francova Španija v letu 1939 ni bila sposobna plačati vsot, ki jih je dolgovala Nemčiji in Italiji, edino, kar je storila - a samo v zvezi z Berlinom - je, da je sprejela načelo plačevanja anuitet (Broué in Témime 1986).

Dejansko so bile zahteve Hitlerja za povračilo intervencije in vseh stroškov večje kot pa zahteve Mussolinija. Gre za tako imenovano »restavracijo germanizma v Španiji«. Stohrerjeva nota z dne 14. aprila 1939 povzema potek nemškega prodiranja v Španijo:

Policijski dogovor, kulturni dogovor januarja 1939, ki predstavlja obema pogodbenima strankama znatne prednosti, ustanovitev kulturnih ustanov, ki uživajo davčne olajšave, nemških šol v Španiji, ki bodo lahko izdajale diplome z enako veljavnostjo kot visoke šole v Nemčiji, kulturno sodelovanje, ki ga bo zagotavljala izmenjava študentov, profesorjev in asistentov, prenašanje radijskih oddaj, filmov, vendar tudi zagotovilo, da književna dela, ki bodo v tej ali oni državi iz političnih

razlogov prepovedana, tudi v drugi ne bodo izšla (Broué in Témime 1986, 305–306).

Eden izmed pozitivnih dosežkov Nemcev v zahvalo za njihovo intervencijo je bila tudi obljuba o prednosti Nemcev v Španiji pri iskanju dela, pa tudi dogovor o nemško - španskem prijateljstvu (Broué in Témime 1986).

Že od začetka državljanske vojne so se Nemci zanimali za rudarsko bogastvo iz Španije in španskega Maroka kot so baker, volfram, bron. Bistvena zahteva nemškim oblastem v Španiji po zasedbi bakrovih rudnikov v Riu Tintu in zmagi Asturijcev je bila izkoriščanje španskih rud. Španske surovine so bile za Nemčijo zelo pomembne, zlasti za krepitev vojaške industrije, katero je med obema vojnama izredno okrepila (Broué in Témime 1986, 307).

Družbi Hisma je bilo obljubljeno, da bo lahko dobivala do 60 % proizvodnje bakrovih rudnikov v Riu Tintu. Letna bilanca izvoza rudarske proizvodnje v Nemčijo za leto 1937 priča, da je odšlo v Nemčijo več kot dva milijona in pol ton, med tem 1600 000 ton železa, izhajajočega deloma že iz Bilbaa (Broué in Témime 1986, 311).

Da bi Berlin lahko ostal pri teh številkah, ni bila zadosti le obljuba Španije glede izvoza. Nujno je potrebovala nazor nad proizvodnjo, ki ga morajo izvajati Nemci sami. V ta namen dobi Bernhardt nalogo za Hismo izposlovati ustanovitev rudarskih družb in zagotovitev njihove finančne kontrole. Tukaj pa je nemški gospodarski prodor doživel resno oviro, in sicer odlok z dne 9. oktobra 1937, sprejet pod vplivom skupine španskih tehnikov in finančnikov. Ta odlok je ukinjal rudarske koncesije, ki so bile sprejete v začetku državljanske vojne. Neposredno je to bilo naperjeno proti Nemčiji, saj zakon ni dajal tujcem pravice do finančnega deleža nad 30% v rudarskih družbah. »Ves svoj diplomatski, vojaški in kulturni vpliv moramo zastaviti za edini cilj, ki ga je treba doseči za našo gospodarsko nadvlado,« pravi Bernhardt (Bernhardt v Broué in Témime 1986, 308).

Pri tem je mislil predvsem na ustanovitev privatne družbe Hisma - Montana, ki naj bi si pridobila vse ali večino delnic rudarskih družb, da bi lahko potem Nemčija tako kontrolirala izkoriščanje rudnikov.

Vodilni iz Hisme 12. oktobra 1937 protestirajo proti odloku o rudarskih družbah. To je bil nekako začetek vrste diplomatskih ukrepov, s katerimi naj bi dobili v podjetjih najmanj 50% delež. Na sestanku 20. oktobra so Španci zavrnilo »enakopravnost«, ki jo zahtevali Nemci, 3. novembra pa privolijo v dvoje: prvič, da bodo preučili zahteve Hisme, takoj ko bo sestavljena prava vlada (Broué in Témime 1986, 311) in drugič, da se takoj pošlje hunti v Burgosu dovoljenje, da se začeta rudarska dela lahko nadaljujejo.

Nemško - španski odnosi so v tem trenutku vstopili v težavno obdobje, saj Nemci od Špancev niso dobili nobene trdne obljube, poleg tega pa je prihajalo do težav ob vstopu nemškega blaga v Španijo, ker Španci niso dali uvoznih dovoljenj. V pogajanjih je Franco privolil v ustanovitev mešane komisije, ki naj bi preučevala posebne primere. Junija 1938 pa so Nemci prišli na svoj račun z novimi rudarskimi zakoni. Ti zakoni so določili da je tuja udeležba v kapitalu pri španskih rudarskih družbah določena v višini največ 40% in možnost povečanja tega odstotka ni izključena (Broué in Témime 1986, 308).

Se pravi, da je zakon bil napisan tako, da je dal Nemcem vse možnosti udeležbe pri izkoriščanju španskih rudnikov. Po drugi strani pa tako, da je bilo samo od dobre volje Špancev odvisno, ali bodo Nemci dobili večino ali enakost v rudarskih podjetjih. Bernhard je predlagal, naj bi 20% tega kapitala ponudili javnosti, da bi ga pokupili španski možje iz Hisme - Montane, v nasprotnem primeru, bodo pošiljke orožja in streliva ustavljene. To je zadostovalo, da so nacionalisti popustili, saj je bila njihova preskrba z materialom v celoti odvisna od Rima in Berlina.

Tako je dobila novembra 1938 pet anonimnih delničarskih družb pravice pri rudarskih družbah Hisme - Montane (Broué in Témime 1986, 311). Zakon o rudarstvu velja samo v kontinentalni Španiji, v Maroku pa ne, zato je Hisma - Montana hkrati odkupila znatne deleže pri družbah za izkoriščanje rudnin v Rifu. Prednost, ki jo je bila deležna Nemčija, je bila tudi ta, da je nacionalistična vlada v Španiji privolila v ustanovitev družbe, imenovane Maritania, s sedežem v Tetuánu in bo v celoti nemška.

Nemško - španska gospodarska pogajanja so pripeljala še do drugih prednosti, ki jih je bila deležna Hisma prek posredništva različnih podjetij, katerih vodstvo je prevzela. Posebno vlogo je dobilo podjetje Nova, ki je skrbelo za vzpostavitev španskega radiofonskega omrežja. Prav tako je imela pomembno vlogo pri gospodarski rekonstrukciji Španije po vojni, letalski oborožitvi, opremljanju vojske, transportu, nalogah gospodarske obrambe, povečanju španskega izvoza v Nemčijo, naložbah in nabavi strojev (Broué in Témime 1986).

Na političnem področju so bili rezultati za Nemčijo manj zadovoljivi, kljub temu sta bili podpisani dve pogodbi. Prva pogodba je protokol z dne 20. marca 1937, ki je bil zelo podoben italijansko - španskemu dogovoru. V tej pogodbi so bili dejansko spet podatki o problemih skupnih političnih interesov, o načelu nenapadanja in zamisel o dobrohotni nevtralnosti v primeru vojne s tretjo silo. Pogodba podpisana 31. marca 1939 pa je bila napisana veliko bolj precizno in resno kot protokol iz leta 1937, vendar pa v njej ni bilo niti govora o kaki brezpogojni zvezi med Nemčijo in Španijo (Ravbar 1971).

27. marca 1939 je bil v Burgosu podpisan protokol med veleposlaniki Italije, Nemčije in Japonske ter Jordanom, ki je bil tedaj zunanji minister nacionalistične vlade v Španiji. Tako je frankistična Španija pristopila k antikominternskemu paktu. Španija je stopila v sistem alianse osi. Tako je bil skupen uspeh Nemčije in Italije dogovor o priključitvi Španije k antikominternskemu paktu (Broué in Témime 1986).

Nemčija in Italija sta ugotovili, da se njuni interesi skladajo. Sovražnik, zaradi katerega se je uradno osnovala os Rim - Berlin, boljševizem, je bil v Španiji prisoten. In tako sta fašistična Italija in nacistična Nemčija v španski državljanski vojni našli priložnost za zблиžanje.

Italijani so prispevali k Francovi zmagi, vendar za-to drago plačali. Ne samo z izgubami človeških življenj, ampak tudi z izgubo velikega dela težkega orožja in precejšnjih vsot denarja, porabljenega za operacije. Del potrošenih sredstev jim je nacionalistična vlada povrnila, zato so Italijani pomislili da bi preostali del nadomestili z ekonomskimi prednostmi, a zaman. Pozneje so se trgovinski stiki sicer izboljšali, kar je nakazovalo prihod 100 000 ton železa, še tako potrebnega za italijansko industrijo.

Edini pomemben dosežek Italije v korist njene pomoči je bil sporazum, katerega cilj je bil uradno razvijati in krepiti odnose med državama. Sporazum je v prvi vrsti vseboval sredozemski pakt, kar pomeni, da naj bi državi izvajali skupno politiko in podpirali druga drugo v zahodnem Sredozemlju. Temu je sledil še pakt o nenapadanju, obljuba naklonjene nevtralnosti v primeru spopada in nazadnje obljuba gospodarskega sodelovanja, ki naj bi ga potrdila odobritev preferencialne tarife v sopodpisnici (Hugh 1969; Ravbar 1971; Broué in Témime 1986).

Prva obveznost, ki si jo je naložila Italija ob podpisu protokola, je bila, da bo nudila Španiji pomoč in podporo za ohranitev neodvisnosti in integritete države, tako matičnega ozemlja kot kolonij. To je za Italijo pomenilo opustitev vsakega upanja, da bi v zameno za nepovrnjene izdatke dobila teritorialno ozemlje (Broué in Témime 1986, 301–302).

V resnici je španska vojna omogočila preveritev učinkovitosti nemškega vojnega materiala, saj je velik del materiala, s katerim so razpolagali nacionalisti, bil dejansko nemškega porekla. Vojna je Nemcem dokazala tudi, do katere stopnje ustrahovanja sta Francija in Velika Britanija pripravljene sploh iti.

In še zadnja ugotovitev, do katere smo lahko prišli: Nemčija je ob koncu španske državljanske vojne za plačilo svoje intervencije in dobrodušnosti dobila popolnejše povračilo kot Italija.

6 RAZMERJE MOČI VOJAŠKIH SIL

Učinkovitost in uspehi vojaških sil tako republikancev kot nacionalistov v ofenzivah in protiofenzivah so bili odvisni od različnih dejavnikov. Osredotočila se bom le na najpomembnejše oziroma najpogosteje omenjene dejavnike. Šibke točke vojaških sil na eni strani in prednosti na drugi se tako kažejo v vzročno - posledični zvezi, in sicer v izurjenosti, znanju in tehniki vojaških sil, vrsti orožja, kvaliteti in kvantiteti orožja, v psihičnem stanju pripadnikov, materialni pomoči lastne vlade kot tudi mednarodni pomoči, strateškem položaju, v sporih znotraj bodisi samih enot bodisi političnih veljakov ali strank, trajanju boja, vremenskim razmeram in nenazadnje v zvestobi in zaupanju pripadnikov. K tem dejavnikom bom umestila še posebno obliko pomoči republikanskim enotam, in sicer prostovoljce.

6.1 REPUBLIKANSKE ENOTE

Da je bila vojaška organizacija najpogosteje velikanska zmeda opisuje Jean – Richard Bloch: »/.../ prva podoba je bila podoba neskladnih oddelkov, ki se borijo vsak zase, imajo svoje področje operacij /.../« in dodaja, da »ob pogledu nanje ne veš, kateremu taboru pripadajo enote /.../.« (Bloch v Broué in Témime 1986, 149).

Durruti pa pravi, da se »milice na odprtem pokažejo za neučinkovite kljub temu, da začetne uspehe dosežejo za ceno ogromnih izgub« (Durruti v Broué in Témime 1986, 150).

To se je dogajalo predvsem v času, ko je republikansko vojsko vodil Largo Caballero². Oborožene sile so namreč bile razdeljene na redno vojsko in odrede milic. Poleg tega, da Largo Caballero ni imel kaj dosti pojma o vodenju vojne, si je za svoje vojaške svetovalce izbral takšne ljudi, ki so bodisi bili prikriti nasprotniki republike in so sabotirali razne operacije republike bodisi so vodili drugačno politiko vojne kot on (Ravbar 1971, 284–285).

² Od septembra 1936 do maja 1937.

Republikanskim enotam je ves čas vojne primanjkovalo vojnega orožja, materiala in usposobljenih ljudi za njegovo uporabo (glej prilogo B). Imeli so zelo malo velikih topov, vendar so jih morali nehati uporabljati že na začetku zaradi izrabljenih cevi. Velikokrat je vlada mobilizirala na tisoče moških, a jih ni imela s čim oborožiti. Čeprav sta bila orožje in strelivo redka, ga pripadniki milic niso znali vzdrževati niti ravnati z njim, pogosto so ga uničevali, naboje so trošili proti letalom, celo proti ladjam in zaradi neizkušenosti povzročali nesreče (Asenjo Sedano 1978; Ramón 2000i).

Republikanska mornarica je bila sicer močna, saj je imela nekaj modernih ladij, vendar pa so te ladje ostale brez oficirjev ali pa je bila komanda na njih slaba (glej prilogo B).

Njihov največji sovražnik je bil nemški polavtomatski, 36mm protitankovski top, ki je lahko onesposobil tank. Tanki so imeli v republikanskih enotah pomembno vlogo, saj so ščitili pehoto (Ramón 2000i). Po besedah Silva Furlana so bili »gibljivi topovi in mitralješko gnezdo« (Furlan v Bebler 1978, 115). Vendar pa mnogi zaradi nepoučenosti in neizkušenosti niso vedeli, da tank med premikanjem sicer lahko strelja, ampak so njegovi zadetki neprecizni in netočni. Tako so od tankistov velikokrat zahtevali nemogoče. Za precizne zadetke so se morali ustaviti. Preden so ugotovili, s kakšnim orožjem razpolaga sovražnik, so tankisti morali previdno manevrirati po terenu. Da bi dosegli hiter napad, jih ni oviral le neraven teren, temveč tudi namakalne naprave, kamnite škarpe, nasadi oljk ter druge naravne ovire (Bebler 1978, 116).

Tanke so pogosto uporabljali izza zakritih in polzakritih položajev, izza manjših vzpetin, saj so jim služila kot naravno zaklonišče. Neraven teren jim je po eni strani predstavljal oviro, po drugi pa zaklonišče. Tankov za čelne napade praviloma niso uporabljali, razen v najnujnejših primerih, kjer so predhodno z tujo izvidniško službo (lastne namreč niso imeli) ugotovili, kje so skrita sovražnikova »topovska gnezda« in najprej nanje osredotočili udar (Bebler 1978, 117).

Zaradi pomanjkanja orožja ali pa zaradi Caballerovega prepoznega zavarovanja doseženih uspehov na bojiščih, so morale republikanske enote nemalokrat prepustiti sovražniku dele njihovega ozemlja ali celo cela mesta (Ravbar 1971, 285, 290).

Poleg izgubljenega ozemlja je republika izgubila veliko tovarn orožja in streliva, zato je bila primorana nakupovati orožje iz tujine. Orožje je kupovala v različnih deželah, zato

je bila vojska oborožena z orožjem najrazličnejših znamk in tipov. To pa ji je povzročalo težave predvsem s strelivom in nadomestnimi deli za orožje.

Velik krivec za poraz republikanske Španije je bil tudi upočasnjena dotok pošiljk vojaškega materiala iz tujine ali pa kar samo zavračanje pomoči s strani mednarodnih držav. Kot sem že omenila, so se velesile raje opredelile za nevtralnost ali pa celo niso odreagirale na kršiteljice sporazuma o nevmešavanju kot pa da bi pomagale republikanski Španiji še tako potrebne pomoči. Republikanske enote so poskušale dobiti orožje tudi iz ZDA, iz nekaterih vlad Latinske Amerike, a zaman, saj je del teh vlad bil nenaklonjen španski republiki, drugi del pa ji ni želel prodati zaradi prevelikega vpliva »nevtralne« politike ZDA. Edina vlada, ki je podprla špansko republiko po svojih najboljših močeh, je bila mehiška vlada. Poleg tega je ZDA držala svoje stališče tako dosledno, da je prepovedala izvažati v Španijo celo zdravila (Ravbar 1971, 565, 577; Ramón 2000i).

Določila o politiki nevmešavanja so republikanski vladi odrekla tudi pravico kupovanja orožja in vojnega materiala v tujini, čeprav so določila mednarodnega prava v primeru upora dovolila, da vlada še nadalje »uživa svoj normalni mirnodobni status /.../, ohranja svoje diplomatske odnose z vsemi prijateljskimi državami in sodeluje v mednarodnih organizacijah. Navadno ji je dovoljeno kupovanje orožja in vojnega materiala na privatnih trgih drugih držav za zadušitev vstaje, uživa torej privilegij, ki je pogosto odklonjen upornikom« (Puzzo 1962, 78–79).

Ena izmed šibkih točk republikanskih enot je bila v neenotnosti in neučinkovitosti komande. Vojski je vse do konca primanjkovalo poveljnikov, zlasti višjih, kar je vplivalo na potek posameznih bojev in tudi na konec vojne (Ramón 2000i). K dejavnikom neučinkovitosti republikanskega tabora lahko dodamo še slabo taktično pripravljenost, nesposobnost vodenja in poveljevanja oziroma pomanjkljivo poznavanje in znanje operative, saj so v naglici dobili funkcijo poveljevanja. Ljudska republikanska vojska je namreč urila nove poveljniške kadre največkrat kar v samem boju. Nadalje lahko k hibam prištejemo še izdaje in sabotaže mnogih častnikov, izredno pomanjkljive zveze med glavnim poveljstvom in poveljniki enot, nezaupanje in neubogljivost vojakov do častnikov ter neprofesionalnost in neizurjenost vojakov (Ravbar 1971; Bebler 1978; Broué in Témime 1986).

V začetnih akcijah in obrambah republikanske enote niso imele strelskih jarkov, niti obrambne linije ter protiletalske obrambe, kar dokazuje začetna faza bitke za Madrid (Ramón 2000d). Šele po prihodu prvega sodobnega sovjetskega orožja, tankov in letal v oktobru 1936, se je pokazalo, da vojna mogoče le ne bo tako kratka, kot so nacionalisti pričakovali (Broué in Témime 1986; Ramón 2000i).

Vojska je uporabljala izključno strategijo frontne borbe. Imela je samo nekaj diverzantskih enot, ki so delovale v neposrednem frontnem zaledju sovražnika. Ko so enote, ki so bile mesece v bojih, postale izčrpane, so morale kljub nesposobnosti za nadaljnji boj ostati na bojni črti ali stražiti, medtem ko so druge ostajale v zaledju, ne da bi vedele kaj početi. Posledica te strategije je bila, da so s tem omogočili frankistom utrditev njihove oblasti na že zasedenih ozemljih (Ravbar 1971, 286; Bebler 1978, 11).

Manevrska nesposobnost, počasnost operacij in nenadni umiki zaradi strahu in panike v republikanskih operacijah so bili pogosta težava republikanskih enot, ki so dostikrat onemogočili pomembne manevre. To se je videlo zlasti v bitki pri Brunetu, ko je bila fronta na nekem delu zaradi panike in posledično zaradi nenadnega umika enot popolnoma nezavarovana, kar bi skoraj privedlo do katastrofe (Broué in Témime 1986, 344).

Marsikdaj je k porazu pripomogla nedisciplina, slaba morala borcev, njihov strah, izčrpanost bodisi zaradi težkih vremenskih razmer, materialne premoči ali dolgotrajnosti bojev.

Republikanci niso imeli težav samo na fronti, temveč tudi v operativi. Vojno ministrstvo namreč ni imelo organizirane kontrole niti pravega generalnega štaba. Začetno premeščanje miličniških enot je bilo povezano z birokratskimi zadržki. Razloge najdemo v političnih strankah, saj je vsaka stranka imela svojo lastno milico, nad katero je izvajala komando. Med antifašističnimi strankami ni bilo pravega dialoga niti sožitja že pred in med vojno. Veliko strank je hotelo izkoristiti vojno za okrepitev svojih položajev in v najboljšem možnem scenariju, torej po zmagi nad nacionalisti, prevzeti vlogo v državi. V prvi vrsti so to bili anarhisti, ki so si ves čas prisvajali orožje ter ga kopičili v skrivnih skladiščih. Vendar pa so takšna trenja med strankami imela ravno negativne posledice za republiko (Hugh 1969, 207–208; Ravbar 1971, 289, 704).

Po zapisu Broué-ja in Témime-ja je eden izmed razlogov za poraz republikancev v sporih med političnimi elitami in v republikanskemu taboru, ravno zaradi notranjih sporov ter nerealnem pričakovanju izdatnejše pomoči zahodnih demokracij. Nadalje navajata še protislovnost ljudskofrontne politike in pragmatično ravnanje španskih komunistov in njihovih sovjetskih svetovalcev, ki so uporabili Španijo za obračun s svojimi nasprotniki ter tako postali glavni pobudnik protirevolucije (Broué in Témime 1986).

Po Ravbarjevem mnenju so razlogi za poraz republikancev prav tako v razcepljenosti republikanskega tabora in njenih negativnih posledic, hkrati pa navaja, da je »treba končni neuspeh Ljudske fronte pripisati komunističnim nasprotnikom v republikanskem taboru³« (Ravbar 1971, 704). Pod to skupino mislimo predvsem na vse, ki so nasprotovali združitvi protifašističnih sil in onemogočali centralno vodeno obrambo republike. Z drugimi besedami, nezaupanje v Ljudsko fronto in komunistično politiko skupaj z neodločno in omahljivo politiko zahodnih demokracij je odločilno vplivalo na potek in končni izid vojne.

In kje vidi razloge za neuspešne boje republikancev Hugh? Razloge za neuspeh republikancev vidi predvsem v njihovih medsebojnih razhajanjih ter v neuspehih, da bi se enotneje uprli pritiskom desnice. Dodaja še, da je krivca treba iskati v španski politiki komunistov, ki so s svojo nestrpnostjo omejevali socialno osnovo protifašističnega odpora ter tako slabili spontano množično prizadevanje in voljo do boja (Hugh 1969).

Še več. Da se je republikancem dogajala tudi krivica oziroma so jim bile na nekakšen način kršene pravice priča podatek, da niti Društvo narodov ni poskušalo doseči umika italijanskih in nemških čet iz Španije, saj ni hotelo prevzeti neposredne kontrole nad umikom, kar je posledično vplivalo na številčno premoč nacionalističnih enot (Hugh 1969; Ravbar 1971; Broué in Témime 1986).

Vendar pa se je na nekaterih bojiščih kazala tudi borbenost, pogum in vztrajnost borcev. Ravno te lastnosti je pokazala bitka za Teruel, vendar kljub temu niso bile dovolj za zmago. Prav v tej isti bitki republikanci zaradi težkih vremenskih razmer (sneg, mraz,

³ Caballerovim socialistom, anarhistom, pripadnikom POUM, katalonskim avtonomistom.

led, veter, dež) marsikdaj pridobili na prednosti, saj nacionalisti kljub letalski premoči niso mogli vzleteti (Broué in Témime 1986).

Za zmago v posameznih ofenzivah je bilo v večini poleg »de facto« orožja pomembnejše, kdaj so dobili tujo pomoč. Eden izmed takšnih prelomnih trenutkov je bil novembra 1936, ko sta sovjetska pomoč in prihod mednarodnih brigad verjetno rešila Madrid (Ramón 2000d). In še, pomlad 1938, ko je Francija odprla svojo mejo za prevoz sovjetskega orožja ter s tem obvarovala republiko pred takojšnjim porazom (Hugh 1969, 480–482).

V bitki ob reki Ebri republikanska vojska Evropi in svetu dokaže, da se je kljub začetnemu problemu, kako spraviti težek material čeznjo ter tekom bitke poleg ogromne izgube ljudi in materiala, utrujenosti in materialni inferiornosti nacionalistov, Rojo namreč navaja, da je to »boj izobilja proti revščini« (Rojo v Broué in Témime 1986, 432), sposobna boriti. Dokazala je tudi, da je njihova morala še vedno trdna in da so pripravljene vztrajati v najhujših razmerah (Broué in Témime 1986, 429–435).

Marsikdaj se je kazala njihova iznajdljivost, ki je vsaj za kratek čas pripomogla, če ne že k uspehu, pa k višji morali. Dokaz za iznajdljivost lahko zasledimo v prvi liniji, saj so si sami naredili protiletalsko orožje. V zemljo so zabili kol in nanjo pritrdili strojnico (Bebler 1978, 122).

Največji prispevek za špansko republiko, ki ga nikakor ne smemo pozabiti omeniti, je oblika pomoči komunističnih partij ter antifašističnih organizacij, in sicer mobilizacija prostovoljcev za republikansko vojsko. Ti so se vključevali v španske enote, mednarodne čete in bataljone, ki so kasneje prerasle v mednarodne brigade (Ramón 2000i).

Boj španskega ljudstva proti fašizmu je zbudil ogromno gibanj solidarnosti delavskega ljudstva povsod po svetu. Glavni pobudnik za ustanovitev mednarodnih brigad je bila Kominterneta (Carr 1984). Prvi tuji prostovoljci so bili razni antifašistični emigranti živeči v Španiji, med njimi največ italijanskih anarhistov, Nemcev in Poljakov. Vključevali so se tudi športniki, ki so ravno v tem času prišli na mednarodne olimpijske igre v Barcelono. V brigadah, ki so jih organizirali in vodili predvsem komunisti, je bilo prostovoljcev iz 53 evropskih držav, severne in južne Amerike ter Azije. Natančno

število prostovoljcev ni znano, predvideva se, da naj bi jih skupaj bilo okrog 35 tisoč, vendar nikoli več kot 15 tisoč naenkrat. Brigade so bile sestavljene iz prostovoljcev različnih narodnosti, njihovo število pa se je spreminjalo, ker so bile manjše enote pogosto prestavljene iz ene brigade v drugo. Največ prostovoljcev je prihajalo iz Francije. Razlog lahko iščemo v skupni meji, vendar pa so od tod prihajali tudi drugi emigranti. Komunistična partija Jugoslavije je pošiljala svoje prostovoljce prek Splita, Avstrije, Švice in Francije. Po podatkih Beblerja bi teh naj bilo okrog 1700, med njimi tudi veliko Slovencev. Poleg teh je bilo približno dva tisoč sovjetskih vojaških svetovalcev in borcev v tehničnih enotah. Največ prostovoljcev iz zunaj evropskih držav je bilo Američanov, ampak samo do sprejetja sporazuma o nevmešavanju. V Španijo so se prišli bojevat tudi palestinski Židi in en Etiopijec (Ravbar 1971, 589–609; Bebler 1978, 14–15; Švajncer 2009, 48–49).

Pripadniki brigad so za razpoznavnost nosili rdečo zvezdo s tremi kraki, ki je predstavljala simbol boja za »svobodo, kruh in mir«, simbol vseh Ljudskih front. V Španijo so prihajali bodisi po kopnem bodisi po morju, nekatere so pošiljale razne antifašistične stranke, drugi so odšli na lastno pest. Večina le-teh se je mogla preden je prišla do Španije soočiti z vrsto ovir, na primer z ilegalnim prestopom, saj so jih ovirale vlade, ki so se obvezale k nevmešavanju ali pa kar lastni režim države, odhajali so brez potnih listov ter z minimalnimi sredstvi. Simpatij do prostovoljcev prav tako niso kazali španski anarhisti, saj naj bi ti nasprotovali anarhizmu (Ravbar 1971, 589–593; Bebler 1978).

Prostovoljci so se borili v vseh vrstah enot španske vojske in v vseh službah zaledja. Bili so pehota, topničarji, piloti, tankisti, mitraljezci, mornarji, diverzanti - minerji, vojaški zdravniki in bolničarji (Bebler 1978, 17; Ramón 2000i).

Prispevek prostovoljcev je bil izrednega pomena, saj so mnogi med njimi imeli večje izkušnje v vojskovanju, od samega začetka so bile njihove enote strogo vojaško organizirane, disciplinirane, medtem ko so bile republikanske enote brez izkušenj, večino časa nedisciplinirane in slabo organizirane. Nekateri izmed njih so prišli iz Sovjetske zveze, kjer so obiskovali vojaške šole ali vojaške tečaje in tako prinesli v Španijo vsaj teoretično znanje o taktiki in strategiji. Dokler se republikanske enote niso

bolje izurile in si pridobile izkušnje na bojiščih, so se mednarodne brigade uspešnejše vojskovale (Ravbar 1971, 600–601).

Njihov vpliv je bil tako velik, da so sodelovali v vseh večjih bojih in mnogih ofenzivah. Kadar so bile te brigade predstavljene iz enega kraja na drug, so republikanci vedeli, da se bodo tam začele pomembne vojaške akcije. Pogosto so bile poslane na tiste položaje, kjer so bili republikanci ogroženi (Ravbar 1971, 600–601).

Vendar pa komunistične partije držav niso pošiljale le prostovoljcev, zavzemale so se tudi za moralno, politično, vojaško in materialno pomoč španske republike. Organizirali so razne manifestacije, predavanja, delili letake, kjer so pozivali ljudi h kakršnikoli podpori. Pošiljali so jim hrano, zdravila, oblačila in denar. Solidarnost so izkazovali tudi na takšen način, da niso hoteli natovoriti materiala na vlak ali ladje, ki naj bi bil namenjen nacionalistom (Ravbar 1971, 569–571; Bebler 1978, 30).

Na eni strani se kaže ogromna pomanjkljivost enot, neprivilegiji in kršitve, ki so zmanjševale uspešne akcije in obrambo front, vendar se po drugi strani kaže požrtvovalnost, iznajdljivost in enormna solidarnost prostovoljcev.

6.2 NACIONALISTIČNE ENOTE

In kje najdemo šibke točke upornikov za začetni »neuspeh« osvojitve glavnih in večjih mest Španije? Po poročilih nemških diplomatov so bile težave nacionalistične cone »v pomanjkanju denarja in orožja /.../, v nesposobnosti odločanja o zmagi sicer utrjenih in discipliniranih enot« (Broué in Témime 1986, 149).

Pod šibko točko lahko štejemo tudi pomanjkljivo vojaško silo, saj so bile maroške čete in tujska legija v začetku še vedno na afriških tleh (Hugh 1969, 162; Ramón 2000j).

Razloge najdemo še v mornarici, saj se je izrekla proti njim in v letalstvu, ki je prestopilo v ljudski tabor. Tako so imeli na razpolago samo ducat starih letal in nekaj starih bojnih ladij. Vendar se je začetna slika nacionalistov kmalu spremenila, ko so ti začeli dobivati mednarodno pomoč (Ramón 2000j).

Kot sem že omenila, so slabe vremenske razmere vplivale na potek in izid bitk. V bitki za Teruel velikokrat kljub letalski premoči niso mogli vzleteti, boji so se zaradi snega in mraza upočasnili, saj so morali iz letal najprej odstraniti led (Broué in Témime 1986, 398–402).

Eden izmed vzrokov za poraz fašistov pri Guadalajari je bil ta, da jih je pustil na cedilu tisti del legionarjev, ki se je prišel boriti zaradi socialnih razmer. Po spoznanju, da se za nekaj lir na dan ne splača riskirati življenja, so si z namenom, da bi jih poslali domov ali vsaj v zaledje, nalašč povzročali vsakovrstne rane (Ravbar 1971, 539).

Omenimo še nekaj njihovih prednosti. Vojaški steber vojske so predstavljali dobro izurjeni kolonialni korpus in plačanci tujske legije. Nacionalisti so izrabili začetno neosveščenost in neizobraženost maroških kmetov ter jih za prazne obljube prepričali, da so prestopili na njihovo stran (Bebler 1978, 9). Ta prestop je bil izjemnega pomena za začetni prehod vojaških enot na špansko ozemlje.

Kljub slabemu začetnemu strateškemu položaju, osvojili niso namreč nobeno od pomembnih španskih mest, so imeli na materialni ravni, glede kvalitete, kvantitete in vrste orožja, opremljenosti, glede številčnega stanja pripadnikov, le nezatno prednost, čeprav vse te enote še zdaleč niso bile uporabne (glej prilogo B).

Na svoji strani so imeli ogromno število mož elitnega afriškega korpusa, vendar pa jih je veliko tudi moralo ostati v Maroku zaradi vzdrževanja reda (Hugh 1969, 162–163; Ramón 2000j).

Imeli so posebno taktiko obveščanja svojega topništva. Letalo z opazovalci je krožilo nad republikanskimi enotami in si pridobivalo podatke o njihovih premikih in postojankah s fotografiranjem (Bebler 1978, 122).

Kmalu po vojaškem puču, so se na strani nacionalistov pojavile redne ali komaj prikrite italijanske, nemške in portugalske »prostovoljne enote« pehote, letalstva, topništva, tankov, mornarice in inženirstva. Te enote so bile opremljene s tedaj najsodobnejšo mehanizacijo (Bebler 1978, 10; Ramón 2000j).

Italijanski piloti so v začetku vojne odigrali pomembno vlogo, saj so upornikom omogočili prevoz najmočnejših vojaških enot iz Maroka na Iberski polotok. Kasneje pa

varovali ladje, ki so prevažale okrepitve v orožju in četah čez Gibraltarsko ožino. Na strani nacionalistov so se borili pripadniki italijanske fašistične milice, redni vojaki in socialno ogroženi posamezniki, ki so se prijaviili za »delo v Etiopiji« (Ravbar 1971, 388; Ramón 2000j).

Poleg kopenskih in letalskih sil je bila za nacionaliste pomembna še italijanska mornarica, ki je s pomočjo letal od avgusta 1937 dalje napadala britanske, francoske, sovjetske in nevtralne ladje za vzpostavitev pomorske blokade republikanskega ozemlja, ki bi preprečila vojaške okrepitve nasprotnikov.

Za nacionaliste je bila pomembna tudi nemška pomoč, ki pa je bila v ljudeh sprva bolj šibka. Pogosto so to bili strokovnjaki in poveljniško osebje. Nekateri častniki in podčastniki so urili španske vojaške voditelje, predvsem falangiste. Edini nemški kader, ki je bil vključen v španske enote, so bili podčastniki. Ostali so bili zbrani v posebni formaciji »*legiji Condor*«. Pri tem imamo v mislih letalstvo z bombniki, lovci, pomorskimi in izvidniškimi letali, protiletalske, protitankovske, nekaj tankovskih in topniških čet (Broué in Témime 1986, 304).

Prva nemška letala so bila počasna, vendar pa so v začetku maja 1937 prišla iz Nemčije nova letala, najhitrejša in najokretnejša, ki so omogočala nacionalistom popolno premoč v zraku (Ramón 2000j).

Ustanovili so dve trgovski družbi, preko katerih so pošiljali izdatne pošiljke orožja in materiala. Vendar pa vojaška pomoč Nemcev ni bila tako velika kot Italijanska.

Kot sem že omenila v poglavju o republikanskih enotah, je bilo zelo pomembno, kdaj so katere enote dobile tujo pomoč. Za nacionaliste so bili zelo pomembni različni trenutki, izpostavili bi le dva najpomembnejša, in sicer julij 1936, ko so jim italijanska in nemška transportna letala omogočila prehod maroških čet čez Gibraltar ter konec 1938, ko so jim Nemci v zameno za rudarske koncesije poslali velike količine orožja in jim praktično tako omogočili že skorajšnjo dokončno zmago (Hugh 1969, 481–483).

Brez tujega orožja, vojakov, vohunov, denarja, vojaških svetnikov in zavarovanega zaledja na Portugalskem nacionalisti najbrž ne bi bili favoriti vojne. Pri mednarodni

pomoči nacionalistom ugotovimo, da je le-ta bila izdatnejša in učinkovitejša kot pri republikancih, saj je v veliki meri bila celo prikrita (glej Prilogo B).

Za fašiste je bilo značilno razmetavanje materiala. Vendar pa so te na slepo izstreljene granate naredile ogromno škodo republikancem. V večini operacij se je kazala uspešnost nacionalistov zaradi njihove mehanizacije, boljše organizacije, večje sposobnosti vodstva za vojskovanje s sodobnimi sredstvi, večje bojne vne in ambicioznosti proti republikanski. Vojaška inferiornost se je največkrat pokazala v letalstvu in topništvu, kar je razumljivo, saj so iz dneva v dan dobivali tujo pomoč.

Da povzamem, kljub končnemu neugodnemu izidu za republikansko stran, slabi oboroženosti - pomanjkanju orožja in materiala, neenotnemu poveljevanju, nedisciplini (predvsem anarhistov, ki so vse do konca vojne ostali nasprotniki reda in podrejenosti), nezadostni mednarodni pomoči, notranjim trenjem Ljudske fronte, je le-ta bila odločna in zmožna velikih vojaških dejanj s svojo požrtvovalnostjo in z junaštvom. Za republikanski tabor so bile mednarodne brigade najvišja oblika pomoči mednarodne socialistične solidarnosti. Postale so izraz mednarodne solidarnosti vseh demokratičnih sil proti sovražnikom demokracije in miru.

Francova Španija je dobivala pošiljke nemškega materiala in streliva ves čas vojne, razen v kratkem obdobju češkoslovaške krize septembra in oktobra 1938, medtem ko je bila republikanska stran deležna tuje pomoči »z zamikom« in samo na nekaterih frontah.

Za preprečitev poraza oziroma zmage enega ali drugega tabora je bilo poleg »de facto« orožja velikokrat važnejše še dejstvo, kdaj je posamezni tabor dobil tujo pomoč. Se pravi, kdaj je prišla tuja pomoč je bilo veliko važnejše kot pa sama količina orožja.

Številčna premoč frankistov v zraku, topništvu, mitraljezih, oklepnih enotah, strelivu, na morju in v splošni oskrbi privede nacionalistično Španijo do končne zmage in s tem konec demokracije za ljudstvo.

7 SKLEP

Španska državljanska vojna je v prvem delu vojne oziroma še nekoliko prej v času revolucije simbolizirala boj za ohranitev demokracije in odločnost v odporu proti fašizmu, v povojnem obdobju pa napovedala nove težnje, ki so postali sestavni del realnosti. Po Vodopivčevem mnenju so to: rastoča grožnja levega in desnega avtoritarizma, zmanjševanje posameznikove svobode, zaostrovanje političnega in ideološkega nasilja, izgubljanje vere in upanja v demokracijo, pragmatično podrejanje družbenim idealov o socialni pravičnosti kratkoročnim političnim ciljem (Vodopivec v Broué in Témime 1986).

Španska državljanska vojna je prvi veliki mednarodni spopad med naprednimi silami in fašizmom, pomemben iz vojaškega, strateškega in gospodarskega vidika.

S tem, ko so se zahodne države odločile za nevtralno stališče do španskega konflikta, niso škodovale le republiki, marveč tudi sebi, saj se je s tem okrepil fašizem v mednarodnem prostoru. Vendar pa te zahodne države niso bile niti najmanj nevtralne, kajti ves čas so posegale vanj, seveda v škodo republike in demokracije, in tako podpirale fašiste na političnem in diplomatskem področju.

Lahko bi trdili, da so Velika Britanija, Francija kot ostale članice Odbora za nevmešavanje s svojimi ukrepi npr. z zaporo francoske meje, s prepovedjo prodaje orožja republikanski vladi...enako, ali bolje rečeno, vsaka po svoje, pripomogle k porazu republikanskih enot, s tem ko so španskim demokratičnim silam odvzele pravice. Odpoved pomoči Španiji je odločno prispevala k premiku ravnotežja sil med fašizmom in demokracijo v Evropi in v svetu ter k pospešitvi druge svetovne vojne.

Republikanskim enotam je nenehno primanjkovalo vojnega materiala kljub pomoči Sovjetske zveze. Dejstvo je, da republikanci brez pomoči sovjetskega materiala ne bi mogli zdržati v odporu dlje kot do konca 1936. Če bi bila Sovjetska zveza pri materialu bolj radodarna in pa predvsem, da bi poslala pomoč v pravem trenutku na prava bojišča, bi lahko z gotovostjo trdili, da bi se tehtnica prevesila na republikansko stran.

V tej vojni se je prvič pojavil fenomen, ki je preplaval celo Evropo: mednarodni prostovoljci. Ti so marsikdaj ogromno prispevali k večji morali pripadnikov republikanskega tabora, posledično pa k zmagi nekaterih ofenziv. Osnovno breme boja je bilo sicer na republikanski vojski, mednarodne brigade so bile le simbol solidarnosti, medtem ko je intervencija tujih vojaških sil Franca držala v prednosti.

S podanimi in podkrepljenimi dejstvi lahko potrdim prvo zastavljeno hipotezo, saj je (ne)vmešavanje držav v špansko državljansko vojno pripomoglo k padcu republikanske Španije, prvič zaradi pomanjkanja vojnega materiala in drugič zaradi legitimizacije.

Razloge za potrditev druge zastavljene hipoteze, (ne)vmešavanje držav v vojno lahko označimo kot tesno povezavo med neposrednimi interesi, strateškimi in diplomatskimi potrebami le – teh, smo torej iskali v vzrokih (ne)vmešavanja držav in v okoriščanju same vojne v lastne interese.

Tako je španska državljanska vojna iz vidika Nemcev, Italijanov in Sovjetov bolj kot vse drugo pomenila materialno preizkušnjo. Dobili so dragocene podatke o vrednosti svojega orožja in lekcije glede vojnih izkušenj. Španija ni bila samo poskusni teren za nova orožja, ampak je s komercialnega vidika pomenila tudi možnost likvidacije starega materiala za dobro plačilo, saj je bil tako sovjetski kot tudi francoski material, poslan v prvih tednih upora, zastarel in v slabem stanju.

Ugotovili smo, da nobena velesila ni Španiji podarjala orožja, temveč je razvidna tesna povezava med lastnimi interesi in kakršnikoli obliki pomoči mednarodnih držav. Pri prvih pogajanjih je bilo sklenjeno, kaj dobi posamezna država v zameno. Tako je denimo pošiljke iz Nemčije in Sovjetske zveze financiralo zlato iz Banke Španije.

Vojna je pospešila sklepanje zvez in prisilila vse države, da so se opredelile. S tem so bili ustvarjeni politični pogoji za drugo svetovno vojno, saj je izoblikovala dva velika tabora. Na eni strani zahodne države in na drugi Nemčijo ter Italijo. Nemčija in Italija sta v državljanski vojni našli možnost za zbližanje, ki je bilo uradno potrjeno z oblikovanjem zavezniške osi Rim - Berlin, njuna vojaška intervencija pa je pripomogla k nadaljnjemu oblikovanju skupnih interesov (Broué in Témime 1986, 273).

S strani Nemcev in Italijanov je bila vojna razumljena kot eden izmed primerov preizkušanja, do kod seže meja popuščanja zahodnoevropskih demokratičnih držav. Številni primeri dokazujejo na nemško, italijansko in portugalsko kršitev določil Odbora o nevmešavanju, vendar kljub dokazom, jih Francija in Velika Britanija nista sankcionirali.

Še več. Italija in Nemčija sta delovali znotraj svojih interesov tako, da sta izkoristili vojno v pridobitev nekaterih koncesij od zahodnih demokracij. Italija je recimo od Velike Britanije izsilila uradno priznanje Etiopije za sestavni del italijanskega kolonialnega imperija. Za Nemčijo in Italijo je bila Španija pomembnejša iz gospodarskega vidika, in sicer zaradi izkoriščanja železove in bakrove rude, kot pa iz strateškega.

Nadaljnja zelo pomembna ugotovitev, ki je vplivala na razvoj in izid vojne, se kaže v ideologiji. Ravno ideološki elementi so močno vplivali na reagiranje velesil do »španskega konflikta«. Prvič, vodili so v oblikovanje politike nevmešavanja, saj sta se Francija in Velika Britanija, kot glavni demokratični zaveznici, skušali izogniti oboroženemu spopadu s fašizmom in preprečiti vzpostavitev revolucionarne oblasti v Španiji s tem, da sta zagovarjali nevtrarno stališče. In drugič, ti dve velesili si zaradi strahu pred komunizmom, nikakor nista upali povezati s Sovjetsko zvezo. Prej sta bili pripravljene sklepati kompromise s fašističnimi državami kot se povezati v zavezništvo s Sovjetsko zvezo. Oblikovanje politike nevmešavanja in nepristajanje liberalno-demokratičnih držav na formulacijo antifašističnega boja vlade Ljudske fronte sta potemtakem dva ključna dejavnika ideološkega vpliva na razvoj in konec vojne.

Tako lahko trdimo, da bi ob ustrezni mednarodni podpori in pa tudi večji enotnosti v republikanskih vrstah izid državljanske vojne po vsej verjetnosti bil drugačen. S porazom republike je bilo izgubljeno vse, kar si je špansko ljudstvo pridobilo od leta 1931 do 1939, predvsem pa konec demokracije. Mnogi so bili mnenja, da se druga svetovna vojna ni začela na Poljskem, temveč v Španiji že julija 1936 in da je šestmesečni presledek po vojni v bistvu pomenil le premirje v isti vojni. Španska državljanska vojna tako predstavlja nekakšen uvod v drugo svetovno vojno.

8 LITERATURA

- Ansejo Sedano, José. 1978. *Conversación sobre la guerra*. Barcelona: Destino.
- Bebler, Anton. 1978. *Naši Španci*. Ljubljana: Borec.
- Begović, Vlajko. 1977. *Španija i frankizam*. Beograd: Komunist.
- Blinkhorn, Martin. 1995. *Demokracija in državljanska vojna v Španiji: 1931 – 1939*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Broué, Pierre in Émile Témime. 1986. *Španska revolucija in državljanska vojna*. Ljubljana: Delavska enotnost
- Browne, Harry. 1995. *Spain's Civil War*. New York: Longman.
- Carr, Edward Hallett. 1984. *The Comintern and the Spanish Civil war*. New York: Pantheon Books.
- Castello, José Emilio. 2004. *España: siglo XX (1939–1978)*. Madrid: Anaya.
- Corredera Gonzáles, María. 2010. *La guerra civil española en la novela actual: silencio y diálogo entre generaciones*. Madrid: Iberoamericana.
- Encyclopaedia Britannica*. 1958. London: Encyclopaedia Britannica Ltd.
- Fusi, Juan Pablo in Jordi Palafox. 1997. *El desafío de la modernidad, España: 1808–1996*. Madrid: Espasa.
- García de Cortázar, Fernando in José Manuel González Vesga. 1994. *Breve historia de España*. Madrid: Alianza Editorial.
- García Venero, Maximiano. 1973. *Madrid, Julio 1936*. Madrid: Ediciones Tebas.
- Gažević, Nikola, ur. 1972. *Vojna enciklopedija*. Tretji zvezek, 257. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
- Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije.
- Hočevar, Jože, ur. 2010. *Slovinci v španski državljanski vojni = Gli Sloveni nella guerra civile Spagnola = Eslovenos en la guerra civil española = Slovenians in the Spanish civil war*. Koper: Združenje protifašistov in borcev za vrednote NOB.

Hugh, Thomas. 1969. *Španija proti Španiji: kronika državljanske vojne*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Jakončič, Nataša. *Odzivi slovenskih intelektualcev na špansko državljansko vojno v mesečnem revijalnem tisku*. Ljubljana.

Javornik, Marija, ur. 1998. *Veliki splošni leksikon*. Prvi zvezek. Ljubljana: DZS.

Krušič, Marjan, ur. 1986. *Velika ilustrirana enciklopedija. Sodobna zgodovina*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kuljić, Todor. 1983. *Teorije o totalitarizmu*. Beograd: Istraživačko – izdavački centar SSO Srbije.

Neumann, F. 1995. Demokratska in avtoritarna država. V *Leksikon politike*, ur. Vladimir Sruk, 187–205. Maribor: Obzorja.

Paniagua, Javier. 1999. *España: siglo XX (1931 – 1939)*. Madrid: Anaya.

Payne, Stanley G. 2004. *The Spanish Civil war, the Soviet Union, and communism*. London: Yale University Press.

Preston, Paul. 2006. *The Spanish civil war: reaction, revolution and revenge*. London: Harpes Perennial.

Prunk, Janko. 1989. Španska državljanska vojna kot dejavnik diferenciacije političnega življenja. V *Španjolska 1936–1939*, ur. Boban Ljubo, 418–420. Zagreb: Globus.

Ramón, Puche Maciá, ur. 2000a. *Historia de España: La guerra civil española*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/guerracivil.htm> (30. oktober 2010).

--- 2000b. *El alzamiento*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/alzamiento.htm> (27. marec 2011).

--- 2000c. *Revolución y contrarrevolución*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/revolucion.htm> (27. marec 2011).

--- 2000č. *El triunfo del frente popular*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/fpopular.htm> (27. marec 2011).

--- 2000d. *Madrid resiste*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/madrid.htm> (27. marec 2011).

--- 2000e. *Primeras campañas*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/camp.htm> (27. marec 2011).

--- 2000f. *La caída del Norte*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/norte.htm> (27. marec 2011).

--- 2000g. *Las contraofensivas republicanas*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/contraof.htm> (27. marec 2011).

--- 2000h. *Cronología de la guerra civil*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/crono.htm> (27. marec 2011).

--- 2000i. *El ejército republicano*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/ejrep.htm> (28. marec 2011).

--- 2000j. *El ejército nacional*. Dostopno prek: <http://www.guerracivil1936.galeon.com/ejnac.htm> (28. marec 2011).

Ravbar, Alojz. 1971. *Zakaj je padla španska republika?* Ljubljana: Borec.

Skubic, Mitja. 2008. La guerra civil en España y la escisión en la esfera católica eslovena. V *Anuario del Departamento de la lengua y literatura españolas de la Facultad de filosofía y letras de la Universidad de Ljubljana*, (16): 141–145. Ljubljana: Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Ljubljana.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (17. februar 2011).

Slovenec. 1936. Nevarnost oboroženega spopada v Evropi, 1–2 (28. julij). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-TE5Z3TYC> (18 februar 2011).

--- 1937a. Kontrola španske obale sklenjena, 1–2 (17. februar). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J99YNQ7C> (18. februar 2011).

--- 1937b. Anglija dovolila Francu več milijardna posojila, 1–2 (14. julij). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZX8HCEX8> (18. februar 2011).

--- 1939. Francija in Anglija hočeta pridobiti Španijo, 1–2, (19. februar). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-QD8JWETU> (18. februar 2011).

Slovenski narod. 1936. Rusija zahteva blokado Portugalske, 1 (15. oktober). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-LSQ1PM1V> (18. februar 2011).

- 1937a. Portugalski izgovori, 1 (16. februar). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JW30IUTX> (18. februar 2011).
- 1937b. Italijanska podpora generalu Francu, 1 (10. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IHQVPGCH> (18. februar 2011).
- 1937c. Novi transporti čet in orožja iz Italije in Nemčije, 1 (11. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-7ZOKQUIV> (18. februar 2011).
- 1937č. Pogodba med generalom Francom in Nemčijo, 1 (12. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-VHN9Q8O9> (19. februar 2011).
- 1937d. Mednarodna kontrola v praksi, 1 (15. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-GVB54XFG> (19. februar 2011).
- 1937e. Še 20.000 Italijanov v Španijo, 1–2 (18. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-HF509J32> (19. februar 2011).
- 1937f. Najprej umik prostovoljcev, 1 (4. avgust). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-58DK51KO> (19. februar 2011).
- 1937g. Anglija zahteva umik vseh tujih prostovoljcev in organizacija nemških prostovoljcev, 1–2 (30. september). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SSWLU45X> (19. februar 2011).
- 1937h. Reakcija na italijansko noto, 1 (12. oktober). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-TI1TLGY> (18. februar 2011).
- 1938a. Glede Španije ni kompromisa, 1 (9. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-G2G7L489> (18. februar 2011).
- 1938b. Avstrijsko svarilo, 1 (22. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-KSQA8H0R> (19. februar 2011).
- 1938c. Sporazum o umiku tujih prostovoljcev, 1 (28. maj). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6ZVUOLOR> (19. februar 2011).

--- 1939. Vrnitev španskega imetja Francovi vladi, 1 (1. marec). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-2833020Q> (20. februar 2011).

Sluga, Meta, ur. 1981. *Svetovna zgodovina. Od začetkov do danes*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Soria, Geages. 1978. *Guerra y revolución en España: 1936–1939*. Barcelona: Grijalbo.

Stergar, Rok. 1998. Španska državljanska vojna. V *Veliki splošni leksikon*. Sedma knjiga, ur. Marija Javornik, 4237–4240. Ljubljana: DZS.

Šentija, Josip, ur. 1982. *Opća enciklopedija*. Osmo knjiga. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

Švajncer, Janez J. 2009. Naši v Španiji. V *Vojnozgodovinski zbornik*, ur. Janez J. Švajncer, (36): 48–49. Logatec: Vojni muzej.

Tilly, Charles. 2005. *Evropske revolucije 1492 – 1992*. Ljubljana: Delajmo Evropo.

--- 2008. *Democracy*. New York: Cambridge.

Tuñón de Lara, Manuel. 1971. Španska državljanska vojna. V *Zgodovina revolucij XX. stoletja*, ur. Rudi Izgoršek in Ciril Barborič, 85–287. Ljubljana: Komunist.

Tuñón de Lara, Manuel, Julio Viñas, Ángel Cardona in Gabriel M. Bricall, ur. 1985. *La guerra civil española 50 años después*. Barcelona: Editorial Labor.

Ukmar, Luka. *Španska državljanska vojna in slovensko katoliško, liberalno in socialistično časopisje*. Ljubljana.

Vázquez, Matilde in Javier Valero. 1978. *La guerra civil en Madrid*. Madrid: Tebas.

Voglar, Dušan, ur. 2003. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Vončina, Matej. 2007. *Liberijski državljanski vojni*. Ljubljana.

PRILOGE

Priloga A: Kronološki pregled vojne in prelomni dogodki

Za opisovanje poteka španske državljanske vojne sem uporabila kronološki pregled vojne z namenom preglednejšega podajanja bistvenih dogodkov med samo vojno tako v republikanski in nacionalistični coni kot na mednarodnem prizorišču.

- **17. julij 1936:** izbruhne vojaški udar generala Franca v španskem Maroku proti vladi Ljudske fronte v Madridu, ki je 16.2.1936 prepričljivo zmagala na volitvah.
- 18. 7.: se upor razširi na ozemlje Španije.
- 19. 7.: odstop vlade Casaresa Quiroga, vzpostavitev vlade Joséja Girala.
- 18. 7. – 21. 7.: uporniki si uspejo podrediti Navarro, Galicijo, Staro Kastiljo (Burgos), Andaluzijo (Sevilla, Cádiz, Córdoba, Granada), Kanarske otoke, Balearske otoke, Salamanco in del Aragonije. Pod vladnim okriljem ostanejo najpomembnejša španska mesta kot so Madrid, Valencia, Barcelona, Toledo, Bilbao, San Sebastián.
- Konec julija: general zaprosi Hitlerja, Musollinija in Alfonsa XIII za pomoč, republikanci pa Francijo.
- 25. 7.: prihod francoskih letal.
- 28. 7.: prihod nemških sil v Maroko.
- 30. 7.: italijanska letala pridejo s Sardinije v Ceuto in Melillo, vzpostavi se zračni most med Severno Afriko in Španijo.
- 31.7.: José Giral pooblasti stranke in sindikate za vzpostavitev in oborožitev milic za vzpostavitev ravnotežja z vojaškimi silami.
- **Avgust:** - začetek akcij za solidarnost s Španijo,
- poziv francoski vladi o nevmešavanju
- 2. 8.: prepoved republikanskemu ladjevju za nadaljnjo zadrževanje v pristanišču s strani mednarodnega nadzornega odbora Tangerja, s čimer se prekine republikanska kontrola nad Gibraltarsko ožino.

- 8.8.: francoska vlada sprejme enostranski sklep o prepovedi prodaje in pošiljanju kakršnegakoli orožja Španiji.
- 11. 8.: nacionalisti zavzamejo Mérida.
- 12.8.: prihod prvih mednarodnih prostovoljcev.
- 14. 8.: nacionalisti zavzamejo Badajoz, s padcem teh dveh mest se povežejo severna in južna območja pod nacionalističnim nadzorom.
- 15.8.: britanska prepoved prodaje orožja republiki.
- konec avgusta: Italija in Nemčija privolita v nevmešavanje, ostale države podpišejo sporazum.
- 28. 8.: prva bombardiranja Madrida.
- 4. **september**: sestavljena nova republikanska vlada Larga Caballera.
- 5. 9.: padec Irúna.
- 13. 9.: padec San Sebastián, s padcem teh dveh mest se zapre meja med severnim delom in Francijo; Prvi sestanek Odbora za nevmešavanje.
- 27. 9.: padec Toleda.
- 1. **oktober**: general Franco je v Burgosu proglašen za »generalisim« in predsednika države.
- 2.10.: italijanska letala bombardirajo Madrid.
- 12. 10.: padec prve obrambne linije Madrida; prihod sovjetskih častnikov in orožja k republikancem.
- 24. 10.: iz Sovjetske zveze prispeli prvi tanki.
- 6. **november**: odhod vlade iz Madrida v Valencio.
- začetek novembra: prihod ruskih letal in mednarodnih brigad na madridsko fronto.
- **december**: začetek druge ofenzive na Madrid, do 17. 1. 1937 so republikanci uspeli zaustaviti napad.
- **januar 1937**: bitka za Málaga, močna podpora italijanskih čet.
- 8. **februar**: padec Málaga.
- 5. – 24. 2.: tretja ofenziva nacionalistov proti Madridu: 1.faza: ofenziva pri Jarami.
- 8. **marec**: začetek 2. faze: bitka za Guadalajaro.

- 20. – 23. 3.: katastrofa Italijanov v Guadalajari.
- **april:** v veljavo stopi pomorska kontrola.
- 26. 4.: legija Cónдор bombardira Guernico.
- 2. – 6. **maj:** dnevi nemirov v Barceloni.
- 15. 5.: odstop Larga Caballera.
- 17. 5.: Negrínova vlada.
- 29. 5.: bombardiranje »Deutschlanda«.
- 11. **junij:** začetek nacionalističnega napada na »železni pas« baskovskega glavnega mesta Bilbao.
- 12. 6.: republikanci sprožijo ofenzivo v smeri Huesce, da bi zmanjšali pritisk na Bilbao.
- 19. 6.: nacionalisti zavzamejo Bilbao, to pa pomeni konec svobode Baskov.
- 6. – 28. **julij:** bitka pri Brunetu.
- 14. – 26. **avgust:** bitka pri Santanderju.
- 24. 8.: ofenziva republikancev pri Aragónu, bitka pri Belchitu.
- 26. 8.: italijanski fašisti zavzamejo Santander.
- 1. **september:** uporniki začnejo hude boje v Asturiji.
- 6. **oktober:** kontraofenziva upornikov v Aragónu.
- 21.10.: nacionalisti praktično odstranijo severno fronto.
- 30.10.: preselitev vlade iz Valencie v Barcelono.
- 15. **december:** začetek republikanskega napada na Teruel, t.i. bitka pri Teruelu.
- 10. **marec 1938:** nacionalistična ofenziva v Aragónu; nacionalistični poskusi doseči Ebro in Sredozemsko morje.
- 16. – 18. 3.: najmočnejši italijanski letalski napadi v vojni na Barcelono.
- 18. **april:** nacionalisti dosežejo Sredozemsko obalo.
- 24. **julij:** ofenziva republikancev pri reki Ebro, t.i. bitka na Ebru.
- 25.7.: nacionalisti zavzeli Valencio.
- 15. **november:** umik republikanskih enot čez Ebro.
- **konec decembra:** nacionalisti osvajajo Katalonijo, t.i. bitka za Barcelono.
- **26. januar 1939:** kapitulacija Barcelone.

- **začetek februarja:** nacionalisti zavzamejo še preostale dele Aragonije, konec odpora v Kataloniji.
- konec februarja: civilisti in republikanske enote se umikajo čez špansko – francosko mejo, Azaña odstopi.
- 27. 2.: Francija in Velika Britanija priznata nacionalistično vlado za zakonito vlado.
- 7. – 9. **marec:** hudi boji v Madridu.
- 27. 3.: padec Madrida.
- 28. 3.: prihod nacionalistov v Madrid.
- 1. **april:** konec državljanske vojne.

Vir: Ramón (2000h).

Priloga B: Oblike pomoči

REPUBLIKANCI: Kopenske sile

- redna vojska je štela 60.000 mož (od tega zvestih le 20.000)
- osnovna vojaška enota je bila sestavljena iz mešane brigade, ta pa iz 4 pehotnih bataljonov
- republikanska vojska je imela svojih 280 tankov in 400 topov

	Vrsta/ ime orožja	Opombe
O R O Ž J E P E H O T E	puška – mitraljez Hotchkiss; 7mm	- zastarelo orožje, iz l. 1893, - slaba opremljenost
	Mauser; 7mm	
	sovjetski Mauser; 7,62mm	
	češki Mauser; 7,92mm	
	mehiški Mauser	- 20.000 enot
	češki ZB; 2,92mm	
	francoski Saint – Etienne; 8mm	
	sovjetski mitraljez Maksim; 7,62	
	britanski Vickers; 7,7mm	- najbolj izstopala
	sovjetski Degtjarew; 7,62mm	
	protiletalski mitraljez ZB; 15mm	
	Degtjarew; 12,7	- v središču
	protitankovski top Vickers; 47mm	
	havbica Valero; 60; 81; 120mm	
sovjetska havbica; 50mm	- velike količine	
T A N K I	tank znamke Renault FT; 6,7t; 37mm	- 10 enot, ob začetku vojne, iz l. 1917
	Schneider CA; 13,5t; 75mm	- iz l. 1916
	Trubia; 8,9t	- 5 ali 6 enot, iz l. 1933, španske proizvodnje
	oklepnik, z Hotchkiss mitraljezom, vrtljiva kupola	- 5 enot
	oklepnik; 5,2t; 45mm	- 500 tujih enot, največ iz ZSSR - izdelani med leti 1932–1935
	sovjetski tanki: BA-10, T– 26, BT–5	
	sovjetski oklepniki: BA–32, BA– 2, FA–1	- 140 enot
tank znamke Renault FT	- 16 enot, novih poljskih, uradno »prodani« Urugvaju	
T O P I	top Schneider; 70; 75mm	- 381 enot
	možnar Vickers; 105; 155mm	
	možnar Krupp; 75; 90; 150mm	
	sovjetski možnar Schneider; 155mm	- iz ZSSR
	poljski top, 76mm	- nekaj

	švicarski Oerlikon	- 2 enoti
--	--------------------	-----------

Zračne sile

- republikanska vlada ima 214 letal, ostala so kupljena ali najeta v tujini
- večina izdelana med leti 1917–1925, zastarelo
- slaba opremljenost sil
- malo orožja preseže hitrost 200km/h

Vrsta/ ime	Opombe
lovci: Nieuport N52	- 60 enot
Martinsyde F4	- 7 enot
Hower Spanish Fury	- 3 enote
bombniki: Breguet XIX	- 120 enot
Vickers Vildebeest	- 27 enot
Fokker F- VII	- 5 enot
Havilland Dragon	- 4 enote
Douglas DC	- 4 enote
vodna letala: Dornier Wal	- 20 enot
Savoia S-62	- 20 enot
kurirska letala	- nekaj
lahka letala	- 50 komadov za druge potrebe
sovjetski lovci: Polikarpov I.15 «Chato»	- v ZSSR kupi 930 letal, - od tega 806 v vojaški namen, - ostala za transport, komunikacijo
sovj. lovec – bombnik: Polikarpov I.15 »Superchato«	
Polikarpov I.16-5 »Mosca«	
Polikarpov I.16-10 »Supermosca«	
sovj. bombniki: Tupolev SB-2 »Katiuska«	- 158 enot
Polikarpov R-5 »Rasante«	- 61 enot
Polikarpov R-Z »Natasha«	- 113 enot
francoski lovci: Dewoitine D371	- najeti v Franciji - 42 enot
Laire 46C	- 5 enot
Dewoitine D510	- 3 enote
Potez 54	- 40 enot, izstopajo
Marcel Bloch 210	- 15 enot, izstopajo
letala za druge namene	- 125–150 enot

Pomorske sile

- ob izbruhu malo usposobljenega in zvestega vodstva: od 19 admiralov zvesta le 2, od 31 kapitanov 2, od 65 kapitanov Fregat 7, od 128 kapitanov Corvette 13
- vodje imeli več dela z urejanjem discipline in reda kot z vodenjem
- niso imeli ustreznih nasipov za popravilo križark in bojnih ladij
- zastarela oprema

Vrsta/ ime	Opombe
ladjedelnica »Cartagena«	
križarka: »Libertad«	- iz l. 1922, z 566 možmi
»Méndez Núñez«	- iz l. 1917, z 346 možmi
»Miguel de Cervantes«	- iz l. 1926, z 566 možmi
bojna ladja »Jaime I«	- iz l. 1910, z 850 možmi
rušilec	- nekaj - izdelava med leti 1920–1932
torpedovka	- 8 enot - izdelava med leti 1912–1919
podmornica	- 12 enot - izdelava med l. 1916–1929

Ostala pomoč

- življenjske potrebščine (hrana, obleka, denar, zdravila, bencin), ki so jih namenile tuje države, predvsem Sovjetska zveza
- mednarodni prostovoljci (35–40.000): razni specialisti, tankisti, letalci, vojaški svetovalci, sovjetski vojaki, funkcionarji, inženirji, tehniki, izvedenci za vojno industrijo, inštruktorji, zdravniki, topničarji, mornarji...
- tovornjaki, blindirana vozila
- granate, minometi,..

NACIONALISTI: Kopenske sile

- v začetku upora ima vojska na jugu 60.000 in na severu 100.000 mož
- januarja 1938 šteje vojska 500.000 mož (50.000 falangistov, 22.000 civilnih gardistov, ogromno poklicnih oficirjev, 40.000 mož redne španske vojske, 250.000 Italijanov: 60–70.000 vojakov, ogromno prostovoljcev, številčno malo nemških enot: »legija Condor«- 6.500 mož),... v začetku 1939 pa 940.000
- orožje je sprva enako republikanski strani, kasneje začnejo uvažati bolj kvalitetno orožje

Vrsta/ ime	Opombe
puška Mauser, 7mm	- iz l. 1893, 1913
nemški Mauser, 7,92mm	- iz 1914
mitraljez Hotchkiss, Astra	
britanski Vickers, 7,7mm	
nemški Dreisse, 7,92mm	
italijanski Breda, 7,65mm	
nemška brzostrelka Schmeiser top Schneider, 70;75;105mm	- 620 enot
možnar Vickers, 105mm	
italij. protitankovski top Pak Reinmetall-Barsig, 45mm	- najboljši protitankovski
možnar Mata, 90;15;210mm	- uvoz

T A N K I	Renault FT	- iz l. 1917, starinski, redok
	nemški: Panzer Mark I, I – A, I – B	
	italij. lažji: Fiat - Ansaldo	
	blindirana vozila	

Zračne sile

- julij 1936: na voljo 450 letal, od teh 225 vojaških
- zaradi začetnih neuspehov jim jih ostane 100
- zastarelost (izdelani med 1917–1925), redkost, slaba ali ničta opremljenost

Vrsta/ ime	Opombe
	- italijanska pomoč, 763 enot letal
lovci: Fiat CB.32,	- 376 enot, hitrost 355km/h
Fiat G.50	- 12 enot, 470km/h
Breda Ba – 65	- 12 enot, 430km/h
bombniki: Fiat Br –20	- 113 enot, 340km/h, 1000kg bomb
Savoia – Marchetti SM79	- 100 enot
Savoia – Marchetti SM81	- 80 enot, 1200kg bomb
hidroplani	- 20 enot
letalske bombe	- 1672 ton
	- nemška pomoč, 593 enot letal
lovci: Messerschmitt Br-109B	- 136 enot, 470km/h
Heinkel He-51	- 125 enot, 330km/h

bombniki: Heinkel He-111	- 93 enot, 1500kg bomb
Junkers Ju-52	- 63 enot, 500kg bomb
Dornier 517	- 31 enot, najhitejši
Junkers Ju-86D-1	- 5 enot, 325km/h
Junkers Ju-87 »Stuka«	- 8 enot, slavni, 1 bomba(500kg)
Heinkel He-45	- za preglede, transport
	- 35 enot
Heinkel He-46C	- 20 enot
Heinkel He-59B-2	- 10 enot
Heinkel He-60	- 6 enot
Henschel Hs-126	- 6 enot

Pomorske sile

Vrsta/ ime	Opombe
bojna ladja »Espana«	- iz l. 1909
križarke: Canarias, Baleares,..	- 4 enot
pomožne križarke	- 16 enot
rušilci	
podmornice	
torpedovka Luchs	- nemška
torpedovke	- 6 enot
ladje obalne straže	- 5 enot
ladje za transport	- 92 italijanskih enot
oklepna Deutschland	- nemška
gliserji	- 8 enot

Ostala pomoč

- Italija je pošljala bencin
- častnikom in vojakom je dala plače
- pošiljke nabojev, granat
- ostala motorna vozila

Opomba: obseg pomoči je v različnih virih različno opredeljen. Natančnega števila se ne da oceniti.

Vir: prirejeno po Hugh (1969); Ravbar (1971); García Venero (1973); Soria (1978); Vázquez (1978); Ramón (2000i, 2000j).